

ΡΥΘΜΟΣ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

ΠΟΙΗΣΗ - ΔΙΗΓΗΜΑ - ΚΡΙΤΙΚΗ - ΜΕΛΕΤΗ

ΒΓΑΙΝΕΙ ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΓΡΑΦΟΥΝ :

Γ. ΚΑΡΑΤΖΑΣ
ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΑΟΥΡΔΑΣ
ΚΩΣΤΑΣ Α. ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ
Ν. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ
ΑΠ. Ν. ΜΑΓΓΑΝΑΡΗΣ
Σ. Θ. ΣΠΑΝΙΔΗΣ
ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΕΒΑΝΤΑΣ
Ν. ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ
Α. Σ. ΡΟΥΧΚΙΝ
Λ. ΠΗΝΙΑΤΟΓΛΟΥ
ΤΖΕΝΙΑ ΚΑΒΒΑΔΙΑ
ΤΩΝΗΣ Κ. ΜΠΡΟΥΣΑΛΗΣ
ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΑΟΥΡΔΑΣ

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Φυγή, Τῆς ἀδελφῆς μου.
Μιά νύχτα τῆς ζωῆς τοῦ Λερίνη.
Βιαστικό γράμμα, Διαπίστωση.
Αἰσθητικός, γραμματολόγος, κριτικός.
Πλάνη.
Τὴν πρώτη τ' Ἀγούστου βροχή.
Κι' ἔτσι πέθαν' ἡ Ρηνούλα.
Παράπονο.
Τὰ τελευταία λουλούδια (μεταφ. Σ. Θ. Σπ.)
Ἡ *Maya* σὸ ἔργο τοῦ Στ. Ξεφλούδα.
Γ. Κοτζιούλα : Ἐφήμερα.
Ἐνας νέος ποιητής.
Ἄδωρα δῶρα.

ΡΥΘΜΟΣ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

ΠΕΙΡΑΙΑΣ 1932

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΑΠ' ΤΟΝ ΟΙΚΟ Π. ΒΑΡΒΑΡΕΣΟΥ

ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΑΠΟ ΟΜΑΔΑ ΝΕΩΝ

ΕΠΙΜΕΛΟΥΝΤΑΙ: Σ. Θ. ΣΠΑΝΙΔΗΣ - ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΑΟΥΡΔΑΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ 37 - ΠΕΙΡΑΙΑΣ

Ἐμβάσματα στ' ὄνομα τῶν κ. κ. Π. Σ. ΒΑΡΒΑΡΕΣΟΥ καὶ Σ. Θ. ΣΠΑΝΙΔΗ.

ΠΡΟΣΕΧΗ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΜΑΡΙΑΣ ΠΟΥΛΟΥΡΗ (ἀνέκδοτα) ΤΕΛΛΟΥ ΑΓΡΑ, Μ. Α. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ, ΣΟΦΙΑΣ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ
— ΠΑΠΑΔΑΚΗ, ΡΙΤΑΣ ΜΗΪΟΥΜΗ, Ν. Δ. ΠΑΠΠΑ, Μ. ΑΛΕΞΙΟΥ, Α. ΦΡΑΓΚΟΥ, Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ,
ΓΡ. ΘΕΟΧΑΡΗ, Κ. ΠΑΠΑΔΑΚΗ, ΟΡ. ΛΑΣΚΟΥ, Σ. Θ. ΣΠΑΝΙΔΗ, Γ. ΚΑΡΑΤΖΑ, Ν. ΚΑΒΒΑΔΙΑ,
Θ. ΛΙΑΡΟΥΤΣΟΥ, Τ. Κ. ΜΠΡΟΥΣΑΛΗ, κ. ἄ.

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ:

ΙΩΑΝΝΑΣ ΜΠΟΥΚΟΥΒΑΛΑ, ΧΡ. ΛΕΒΑΝΤΑ, Σ. ΧΟΝΔΡΟΠΟΥΛΟΥ, Σ. Θ. ΣΠΑΝΙΔΗ, ΦΡΑΓΚ. ΛΕΪ
BENTH, Ν. ΓΚΑΤΣΟΥ, Ε. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗ κ. ἄ.

ΜΕΛΕΤΕΣ:

Ν. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗ (Διον. Σολωμού: Τὸ Λυρικό τραγοῦδι στὸν Μπάϊρον), ΣΟΦΙΑΣ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ ΠΑΠΑ-
ΔΑΚΗ (Ὁ ποιητὴς Γ. Χοντρογιάννης), Β. ΜΟΣΧΟΒΗ (τὰ Συμιακὰ τραγοῦδια), Β. ΚΟΧΛΑΤΖΗ (Τὸ
Κλασσικὸ βιβλίον τῶν τριῶν χαρακτήρων) Σ. Θ. ΣΠΑΝΙΔΗ (Ὁ Λυρισμὸς καὶ ἡ ἀπαισιοδοξία τοῦ Α.
Μαβίλη) ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΑΟΥΡΔΑΣ (Ἀπ' τὴν Ἱστορία τοῦ Πειραιῶς: Τοπωνυμικά), ΠΕΤΡΟΥ ΙΩΝΑ, Α.
ΔΟΥΡΟΥ, ΤΖΕΝΙΑΣ ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ κ. ἄ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

(Ἀπ' τὸ προσεχὲς καὶ μὲ τὴ σειρά δημοσιεύσεις) ΜΑΡΙΑ ΠΟΥΛΟΥΡΗ (βιβλιογράφος: ΗΡΩ ΚΟΡΜΠΕΤΗ)
ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ (βιβλ. Χ. ΑΝΤΩΝΑΤΟΣ) ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ (βιβλ. Ν. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ—Σ. Π.
ΒΟΓΙΑΤΖΑΚΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΜΠΥΣΗΣ (ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΑΟΥΡΔΑΣ), ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ ΜΑΒΙΛΗΣ (Σ. Θ. ΣΠΑΝΙΔΗΣ,—Σ. Π.
ΒΟΓΙΑΤΖΑΚΗΣ—ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΑΟΥΡΔΑΣ) Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ, Ι. ΚΟΝΟΥΛΑΚΗΣ.

ΔΗΛΩΣΕΙΣ

— Τὸ πρῶτον τεῦχος τοῦ ΡΥΘΜΟΥ ἐκυκλοφόρησε στὶς 15 τοῦ Σεπτεμβρίου, γιὰ τὸν
Ὀκτώμβρη. Τ' ἄλλα τεύχη, θὰ κυκλοφοροῦν κανονικὰ στὶς ἀρχὲς κάθε μῆνα.

— Ἀντίτυπα ἀπ' τὸ πρῶτον τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ, θὰ σταλοῦν δωρεάν σὲ μερικοὺς φί-
λους μας. Θὰ παρακαλοῦσαμε ὅσους ἀπ' αὐτοὺς δὲν θάθελαν νὰ γραφοῦν συνδρομητὲς, νὰ
μᾶς τὸ δηλώσουν.

— Δικαίωμα ἐκδόσεως ἀποδείξεων ἐγγραφῆς στὸ «ΡΥΘΜΟ», ἔχουν οἱ ἑξῆς ἀντιπρόσω-
ποι καὶ ἀνταποκριτὲς μας:

Ε. Ἀνδριωτάκης, Ε. Ἀντωνιάδης, Β. Ἀράτης, Ε. Ἀρεταῖος, Ε. Ἀσλανίδου, Γ. Βασι-
λείου, Σ. Βογιατζάκης, Φ. Βρεττιάνος, Ἀπ. Γκάτσος, Θ. Θεοφιλόπουλος, Ν. Καββαδίας, Α.
Καλλιμάγειρος, Κ. Καρακάσης, Μ. Καρακώστα, Γ. Καρατζάς, Γ. Κορνοῦτος, Χ. Μεγαρίτου,
Σ. Μεντής, Π. Μοσχόβατος, Β. Μοσχόβης, Τ. Μπρούσαλης, Α. Μωραΐτης, Α. Πανάγος, Π.
Στ. Πατρικίος, Π. Παπαδογιωργής, Θ. Παυλάκης, Δ. Ρεδιάδης, Ε. Σκλέπας, Π. Στελάκης,
Κ. Σωτήργος, Δ. Τσιρακόπουλος, Κ. Τσαγκαράτος, Μ. Φιλιππίδης, Σ. Χονδροπούλος.

Κάθε ἄλλη ἀπόδειξη γιὰ νάαναγνωριστῆ, πρέπει νὰ φέρνει τὴν ὑπογραφή ἑνὸς τῶν δύο
ἐπιμελητῶν ἢ τοῦ ἐκδότη, καὶ τὴ σφραγίδα τοῦ περιοδικοῦ.

Ο "ΡΥΘΜΟΣ",

ΡΥΘΜΟΣ

ΠΕΙΡΑΙΑΣ, 1932

Φ Υ Γ Η

Τ' αγνώστου γίναμ' έραστές και κάποιο βράδι φύγαμε,
μ' όσα μπορούσεν όνειρα ή φαντασία να κλείση,
χωρίς από τα μάτια μας 'να δάκρυ να κυλίση,
τήν ευτυχία γυρεύοντας, σε τόπο ξένο πήγαμε.

Τή θαλπωρή του πατρικού σπιτιού μας τή νομίσαμε,
σα μιάν ιδέα ταπεινή άμόρφωτων παιδιών
και τή γαλήνη της ψυχής έλάττωμα κοινόν,
πουν, γιά να τ' αποχτήσουμε, καθόλου δε φροντίσαμε.

Τόν γαλανόν ορίζοντα του τόπον μας αλλάξαμε,
με, σα μοναστηριού ψηλούς, τοίχους μαύρων σπιτιών
τώρα πιά μακρυνή ήχών τα γέλοια των παιδιών,
και τίποτα δεν ώφελει μετανοιωμένοι αν κλάψαμε.

Κάτι πουν χρόνια χιτίσαμε γιά μιá στιγμή γκρεμίσαμε
και φύγαμε, χωρίς κ' έμεις να ξέρουμε γιати,
τόν ήλιο πουν μās φώτιζε σαν είμαστε μικροί,
μ' ένα λαμπιόνι ήλεκτρικό τόν αντικαταστήσαμε.

ΤΗΣ ΑΔΕΛΦΗΣ ΜΟΥ

Βροῖκα τὸ μαξιλάρι μου νωπὸ ἀπ' τὰ δάκρυά σου,
σύννεφα τῆς ἀπόγνωσης ποῦχρυσαν, ἀδερφή,
ὄτι ἔμεινε ἀπ' τὰ παλιὰ παιδιάτικα ὄνειρά σου,
ἦρθες κρυφὰ σὲ νοτερὴ νὰ πῆς μιὰ προσευχή.

Τὸ δεῖλι ἦρθες στὴν κἀμαρα νὰ κλάψῃς μοναχὴ
καὶ ναῦθῃς ἀνακούφιση, μικρὴ ἀποτυχημένη.
Κάποιαν ἀγάπη παιδικὴ νὰ κείτεται, ἀδερφή,
πάνω στὸ μαξιλάρι μου βροῖκα χτῆς, πεθαμένη.

Γ. ΚΑΡΑΤΖΑΣ

ΜΙΑ ΝΥΧΤΑ
ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΛΕΡΙΝΗ

Στὴ μνήμη κάποιου παλιοῦ, καλοῦ φίλου.

Ἡ σκηνή, στὸ βελουδένιο σκοτάδι, ἄλαφρὸ σὺ ν' ἔπανε ψεύ-
τικο. Καὶ τὰ ἐπίπεδα τοῦ φωτεινοῦ προβολέα, ποὺ τῆραζαν τοῦ σκο-
ταδιοῦ τὴ γαλήνη.

Στὴ σκηνή, δυὸ χορεύτριες λιγνές, χλωμές, στὸ γιαπωνέζικο
χορό.

Στὸ Λερίνη, μοιάζανε σὺ ν' ἄπλεαν στὰ κῆματα τῆς πολῶφρωνης
μουσικῆς, μὲ τὸ ρυθμὸ, ποὺ φούσκωνε καὶ θέριεβε, ποὺ χαμήλωνε
κ' ἔσβυνε ἀπαλὰ καὶ ξεψυχούσε, σὰ λυγμὸς σὲ παντέρμημη νύχτα.
Στὰ κῆματα τῆς μουσικῆς, ποὺ λές καὶ βάλθηκε, μὲ κάποιον μὲν-
τῆ μισοσβυσμένον στὰ φτερουγίσματα τῶν βιολῶν, νὰ τοῦ ξαναζύ-
νει ἀλόφωτες ὅλες του τίς πληγές.

...Τὰ χρόνια τῆς νεότητος, ποὺ τ' ἄφηγε ἀδέξια νὰ περνοῦν, κά-
ποιο θεατρικὸ ἔργο του, ποὺ ποτὲ δὲν θὰ ἔγραφε καὶ φύλαγε μὲ
τὸν τρόπον αὐτὸ τῆ δόξα δεμένη στίς ἀγορές του σελίδες...

Τὰ βιολιά, φεύγουν, πετοῦν, ἀνεβαίνουν ψηλά, πετοῦν, κἀλο-
ένα πετοῦν, γιὰ νὰ σωριαστοῦν ἔπειτα ἀπέλπιδα, σὲ μιὰ πύρινη ἀπο-
θέωση τῶν βαθειῶν ὀργάνων.

Ἡ Μάνια, ποὺ θαυμάζει τίς χορεύτριες, μισογερομένη τοῦ μουρ-
μουρίζει :

— Τὰ σώματά των ! Σὰν ἀγέρας ! σὺ λάστιχο... Τέτοια σώ-
ματα ! Κι' ὀλοένα θαύμαζε, περίσσια θαύμαζε.

Τὸν Λερίνη τὸν ζώνει ὀλοένα ἡ θλίψη. Ἡ σκαὶ γιὰ κάποια φυ-
γὴ, τὸν τραβᾷ. Ἐδῶ χορὸς, ὀλοένα χορὸς, κάτι σὰν ποίημα, σὰν

ψέμμα. Ἴδια σὰν ψέμμα. Κάτι νοσταλγίες, κάτι παιδιάστικα πράμ-
ματα. Ὁ Λερίνης μεθάει μέσα στ' ὄνειρο... Μακριά, πολὺ μακριά, ἡ
ὀμιχλη, βαρειά, σφιχτή, θὰ κατέβαινε ἐπιβλητικὴ στίς ἀντένες τῶν
καρabiῶν, καὶ σὲ κάτι χῶρες τροπικῆς, στίς χῶρες ποὺ τοῦ κρατοῦν
τὴν καρδιά, καὶ ποὺ ποτὲ δὲν ἔγνώρισε, θὰ φουσοῦσε μανιασμένος ὁ
σιμοῦν στὰ κλαριά κάποιων δέντρων...

Ἡ Μάνια τὸν σκουντάει νὰ προσέξει. Δίπλα τους, κάποιοι
νέος, ψιθυρίζει στὴ συνοδὸ του, ἐπιβλητικά. Καὶ μὲ τόση αὐτα-
ρέσκια :

— Ἄ, δεσποινὶς ! Οἱ θεατροῖνοι ! Ἡ ζωὴ στὴ σκηνή, ἡ ζωὴ στὰ
παρασκήνια... Πολλὴ ταπείνωση. Καὶ ἡ δόξα ἀμφίβολη. Ν' ἄσαι, νὰ
κλαῖς, νὰ γελᾷς—μπροστὰ στὸ πάντοτε «νοήμον κοινόν» — νὰ χο-
ρεύεις... Κι' ἔτσι καὶ μόνο. Γιστὶ τὸ θέλησε κάποιος Σαῖξπηρ, κά-
ποιος Αἰσχύλος, ὁ Μυσσέ... Ἴσως γιὰτις κι' ὁ παραλῆς ἔδεκε μὲ τὴ
χορὸν τὴν καδένα στὸ στήθος...

Ἄπ' τὸ βιολί, ὀλοένα καὶ ξέφευγε ἡ ἀνία. Καὶ πότε πότε, κάτι
κίνησες, μιὰ στροφὴ τῆς χορεύτριας, ἀστραπὴ τοῦ προβολέα, γλύ-
στοιμα τοῦ βιολιοῦ.

Σκουντήσε τὴ Μάνια.

— Πᾶμε ;

— Σὲ λίγο.

Οἱ χορεύτριες χαιρετοῦσαν. Κάποιος γυρίζει τὸ διακόπτη. Τὰ
σκοτάδια τῆς αἴθουσας καὶ τῆς σκηνῆς, φύγανε τρομαγμένα. Τὸ
πλούσιο φῶς ἄπλωνε νεοπλουτικὰ τὰ πλούτια του, ξεχειλίζοντας ἀπ'
τοὺς κρουνοὺς τῶν κρουσταλένιων πολυελαίων.

Δεξιὰ καὶ ἄριστερα, στὴ μεγάλη σάλα τοῦ φουαγιέ, πολλὰ ἀγάλ-
ματα χάλκινα. Ἐνας Ἄδωνις, ἀντίκρου μιὰ Ἀφροδίτη. Ὁ γλύπτης
φαίνεται μοντέρνος πολὺ. [Ἡ Μάνια, ποὺ διάβασε χτῆς βράδυ, μιὰ
ἐπιφυλλίδα στὸ «Χρόνο» γιὰ τίς «Ἀνησυχίες τῆς συγχρόνου ζωῆς»
τοῦ ψιθυρίζει ἀπ' ὄξω κι' ἐπιτήδεια φράσεις.. Καὶ τοῦ δείχνει τ' ἀ-
γάλματα. Γιὰ τὸ «βυθὸ τῆς κοινωνικῆς μας ὑφῆς» γιὰ τὴν κορυ-
σμένη ψυχὴ, τὴ σύγχρονη ἀστάθεια καὶ ἄλλα πολλὰ. Ὁ Λερίνης,
ποὺ «Χρόνο» διαβάζει κι' αὐτός, γελᾷ κρυφὰ. Μὲ ἀνία]. Τὰ μεγάλα
ἐπίπεδα, ποὺ σκορποῦν ὄλο φῶς στὴν ἀπέραντη σάλα, ξαναφέρουν
στὸ Λερίνη κάποιο ἀγέρι ἀπ' τὰ παλιὰ, παιδιάστικα χρόνια. Τὸ φῶς
αὐτό, ἀκολουθαίει κάποιους νόμους : Τὰ ἀθῶα παιδιάστικα χρόνια !
Πῶς φύγαν, σὰν καπνὸς καὶ διάλυσαν, βιαστικά, στὸν ἀγέρα ! Δα-
κρῶζει.

Ἡ Μάνια τὸν σκουντάει ἀλαφρά.

— Πᾶμε ;

— Σὲ λίγο.

— Νάμε πλάι του, τούς άθώους του φίλους. Νά μιλούσε μαζί τους για τούς δύσκολους νόμους αυτούς, για τις γωνίες ανακλάσεως, πτώσεως, προσπτώσεως, κάπως έτσι...

Στό ψηλό πόδι του ποτηριού, λικνίζεται ή κρυστάλλινη κούπα με τό πιωτό. Άπαλά, άπαλά, μὴν ταραχτούν τὰ γλυκά όνειρά του. Καί πάλι τόν ένώνει, και τόν ξαναπαίρνει ό πόθος τών μεγάλων ταξιδιών : Για τις ήρεμες, τις δλόφωτες τις χώρες τών Χονολουλού, με τις χαβύγιες τις άμέτρητες, και τούς λυγμούς μεσ' στα φύλλα, στα παραμύθια, πού γίνηκαν :

μιά φεγγαροβραδεία — στον όρμο της Χονολουλού...

Ή Μάνια δλοένα και τόν πεισμώνει : θ' άρθει ; Καιρός νά ρεμβάσει ! Μισογελάει με κάποια κίνηση άναμελειάς. Τό βεβαιώθηκε, και ήσυχάζει : Ή Μάνια, δέν τόν καταλαβαίνει Άκριβώς κι' αυτή όπως και οι άχτινες οι χουσές, πού διψασμένες βουτούν άπ' τὰ ήλεκτρικά για νά σπάσουν στον πυθμένα του ποτηριού του. Άπ' την άλλημεριά, μιá ώραία εικόνα : Γέλοια, καπνοί τών τσιγάρων, ποτήρια πού τσουγκρίζαν. Στο δίπλανό τους τραπέζι, ένας νέος, ψηλός, φλοτάν, πολλά μαλλιά, άπαγγέλει κάποιο γνωστό του τραγουδι. Φωνή βαθείά, εκφραστική. Τόν παρακολουθεί με περιέργεια :

Σ' άποζητούσα στη ζωή και σ' ήβρα στο βιβλίο,

"Ιλντα Βάγγελ, κόρη του Βορρά...

"Ιλντα Βάγγελ... Κόρη του Βορρά. Με περιέργεια. Μά σέ λίγο, ή ίδια κίνηση άναμελειάς.

Όξω, σερόνταν μιá κοΰα βροχή. Μέσα στην αίθουσα, θέορη και κάψα πολλή. Σά νά φρόντιζε νάμπαινε μέσα ή βροχή, κι' όλο χτύπούσε τὰ τζάμια.

— Πάμε ; ό Λερίνης τώρα ρωτάει. Κι' οι δυό σά νά κουράστηκαν, για διάφορους ό καθέννας τους λόγους.

— Ναί. Ή Μάνια νεύει επιδοκιμαστικά.

**

Στό αυτοκίνητο.

Ό θόρυβος της μηχανής. Ένας άπέραντος όρόμος σφιγμένος σέ μιαν άγκαλιά από δέντρα. Καί σωρός τ' άλλα αυτοκίνητα, Ό Λερίνης σφίγγει με πείσμα τό τσιγάρο στα δόντια. Τό περίμενε. Όλα, καθώς πάντα κι' άπόψε συνωμότησαν. Δίπλα του ή Μάνια, ώραίο λουλούδι, πού γελάει άφοβο στ' όνειρο της αύγής. Καί κυττάζει, τόσο γαλήνια, τόν πολυθόρουβο όρόμο ! Ό Λερίνης βρίζει. Πλάι του αίσθηση, πολύ αίσθηση της ζωής. Κι' αυτός νά δουλεύει, νά παλεύει με ίσκιους ... Αυτή ή ανάλυση, ή επίμονη ανάλυση της κάθε στιγμής. Καί μεσ' την ψυχή του τόσος χαλασμός και δίπλα του τόση γαλήνη ! Της μιλάει για έξωτα. Κάνει μιá αναδρομή στο παρελθόν, άκριβώς όπως στην «επί διδακτορία έναίσιμον διατριβήν»... Αυτό είπε ό Σοφοκλής, έτσι τρα-

γούδησε τόν έρωτα ή Σαφώς, κι' έτσι ό Άνακρέων, στο άπόσπασμα 28 της εκδόσεως Diehl. Έπειτα έρχονται τὰ χρόνια της Άλεξανδρεωτικής. Είναι ή έποχή εκείνη, καθ' ήν... Ή Μάνια ξεσπάει σέ δλόηχο γέλοιο, κι' ό Λερίνης συνέχεται. Τι γκάφα ! Γελάει και τόν άγκαλιάζει. Στο άσπρο, σάν από έλεφαντοστό χέρι της, ξεχωρίζει ένα μεγάλο μαύρο σημάδι. Ρωτάει τι είναι : Περιέργος. Αυτή του γελά. Ξαναπέφτει : Προσπαθεί νά της εξηγήσει τό φαινόμενο της περιεργείας : Φαινόμενον ψυχολογικόν, όπερ ίδιαζόντως παρατηρείται...

Ή Μάνια τώρα δέν γελά. Τόν κυττάζει κάπως περιέργα. Καί πώς φοβισμένα. Ό Λερίνης την καταφέρνει νά του πεί την ιστορία του σημαδιού. Καί βλέπει γαλήνιος. Ταμπλώ, ένός Ροζέτι. Τά ξανθά μαλλιά, τὰ κόκκινα χείλη, τὰ κάτασπρα δόντια... Καί τὰ μάτια ρεμβά, άνακαλούν από τόν καιρό την παλιή ιστορία...

Κι' είναι τόσο μακρινή, κι' ή θύμηση πονεμένη...

— Σέ μιá πόλη, από χρόνια πολλά, της Εύρώπης, ήταν ριζωμένη ή φαμίλια τους. Παλιά, άρχοντική, με κάτι, σάν ντε ή φόν άνάμεσα στα όνόματα (ό Λερίνης συχνά τὰ σαστίζει τὰ ντε ή φόν αυτά). Οικόσημα παλιά, πού γνώρισαν σπαθιά νά σίζιουν τὰ στήθεια, για τό χαμόγελο μιās ώραίας, από χρόνια μαντιές και καπέλλα ίπποτικά... Πλούσια, με κάτι σάν τό άρωμα της θλίψης επάνω των... Καί στους άπέραντους σκοτεινούς διαδρόμους, πορτραίτα με σιωπηλές και σφιγγώδεις μορφές.

Ό όρόμος γλυστράει κάτω άπ' τό αυτοκίνητο. Καί τὰ φώτα, πού κυνηγούν τη βροχή, άόρατα χέρια, ανοίγουν τό σκοτάδι σάν νάταν κουρτίνες.

Κάποιο βράδυ, δροσερό καλοκαίρι, γιορτή. Κι' ή Μάνια κάνει κάπως έξοτρεμιστική περιγραφή : Ποτήρια πού τραβούσαν δλοένα τό κρασί άπ' τὰ στόματα τών μπουκαλιών, κάποιοι ήχοι πού άδημονούσαν κάτω άπ' τό φύσημα στα σαξοφών, για νά λικνίζουν δλοένα τούς καλοκαιριάτικους καϋμούς. Στόλιζαν τό βαθύσκιο πάρκο χάλκινοι σάντυροι, άστραφτεροί. Ό πατέρας, κάτι σάν εμφάνιση άνάμεσα Βενιζέλου και Έρριώ, σάν ψυχολογία άνάμεσα στην αντίθεση Στάλιν και Τρότσκι.

Ή Μάνια δέν τόν θυμάται τώρα καλά. Κάποιο έπεισόδιο, προτού παντρεφτεί, άπαγωγή, άλλα σκάνδαλα. Κι' είχαν προσκληθεί πολλές «άπ' αυτές» στο χορό—(ή Μάνια αυτοδείχεται. Ό Λερίνης ήρεμος παρακολουθεί). Κυνηγούσε λοιπόν ό πατέρας μιá άπ' αυτές μεσ' στο πάρκο, γελώντας και παίζοντας.

Ένας φοιτητής, ιατρικής τελειόφοιτος, μιλούσε στη Μάνια — ό Λερίνης διακόφτει : Φιλούσε τη Μάνια. Κι' εκείνη γελά. Αυτός διορθώνει τόν σάν ύποψία φλοτάν λαιμοδέτη του—ίκανοποιημένος.

Ένα κρακ στα δέντρα, ή Μάνια τό σκάει. Ό πατέρας της γελα-

στός την πιάνει στα πόδια ενός σάτυρου και την φιλά :

— Σ' έπιασα ! σ' έπιασα !

Ο σάτυρος γελάει φοιχτά, και το γέλιο του ξεσκίζει άπαισία το ήρεμο πρόσωπο της νύχτας με τ' άστρα. Κάποια νύφη μπροστά στο στεγνό ένυδροιο, καταριέται το φεγγάρι που λείπει. Η Μάνια δεν πρόφταξε να μιλήσει. Λιγοθυμεί.

Παύση.

Τα δέντρα, τα σπίατα, κάποιο κορίτσι, όλα φεύγουν πλάι στο αυτοκίνητο. Κι' οι τόνοι της μουσικής, ξανακαλούν το Λερίνη για κάποιες νύχτες, με φεγγάρι, στη Χονολουλού. Το δοξάρι, παίρνει άπ' το άνοιχτό βιβλίο τις νότες και τις σκορπίζει άλαφρά, και ξάφνου ο Λερίνης σκέφτεται : Κι' αν ο μουσικός ξεχάσει κι' άρχισει άνάποδα ; Αν άρχισει άνάποδα, άπ' το τέλος ;

Ένας άναστεναγμός, ερωτηματικό βλέμμα κι' η συνέχεια :

— Η ιστορία τελειώνει έδω. Ο πατέρας, ποτέ δεν το έμαθε κι' όταν ηρωσιασμένη η Μάνια τ' άλλο πρωί τ'όσκαζε κρυφά.

— Και το σημάδι ; Τι σχέση μ' αυτά το σημάδι ; Ο Λερίνης ρωτάει και κάνει με το νού του τον κύκλο : Την κυμπύλη που άρχισε με το άπόσπασμα 28 της έκδόσεως Diehl—και το σημάδι, με την ιστορία που άρχισε και πάλι τέλειωσε σ' αυτό. Άκριβώς : Πού άρχισε και πού τέλειωσε σ' αυτό. Κι' η άλλη πάλι κυμπύλη, με το βιολί, που παίζει το μουσικό κομμάτι άνάποδα, παίζει το ίδιο τραγουδι άνάποδα, και θυμίζει στο Λερίνη που μένει στον όρμο της Χονολουλού μια φεγγαροβραδιά, και θυμίζει ένα κέντρο στο Ζάπλειο, στην Άθήνα, και έκει τον προσκαλεί.

— (άόριστα) : Το σημάδι ; Ά ναι (βαγιστημένα) : Σ' ένα κέντρο σε μια μεγαλούπολη. Κάπου, δεν θυμάται καλά. Ο πατέρας κάλεσε μια να του κάνει παρέα. Τη Μάνια. Δεν τη γνώρισε. Σε λίγο, ένω του μιλούσε (με πάθος) ; γλυκά, δεν τον είχε γνωρίσει, είδε τα μάτια της.

(δραματικά) : Μια σκηνή Γκράν Γκινιδλ.

— Μάνια !... άνασηκώθη. Μάνια ! Θέ' μου... Μάνια !

Το κέντρο γελάει φοιχτά. Άπ' τους κρουσταλένιους βυθούς των ποτηριών, μαυροκόκκινοι διαβόλοι που ξεπετιώνται, τόν παρασύρουν στον ήλιγο. Σηκώνει το χέρι, μια άστραπή, δεύτερη, δυο μπιστολιές. Το χέρι της... κι' η καρδιά του...

**

Ο Λερίνης περπατάει μόνος, στον έρημο δρόμο. Γύρω του μια άτιμόσφαιρα άδειανή, κι' ο ουρανός σ' αν' άφυγε και νάνέβει άκόμα ψηλά. Πρωί. Το περπάτημα κουραστικό, πολύ κουραστικό. Όλα σ' αν τυλιγμένα σε σεραπνίνες. Η Μάνια, ο Γιαπωνέζικος χορός, ο πατέρας της. Ένας σάτυρος που γελά, κάτι λόγια που άκουσε, για το θέατρο και τους ήθοποιούς... Με τη ζωή τους την ταπεινή, τη στεϊρα,

την άγωνα... Όλα έρχονται τώρα μαζί. Η ζωή στα μεγάλα κέντρα και το κυνήγι της συγκίνησης (Όλ' αυτά δεν είναι για το Λερίνη ψεύτικα ; Στο γραφείο του, τα βιβλία με τις άυστηρές χρυσόδες ράχες, τον προσκαλούν. Έχει κάποια μελέτη : «Περί των ποικιλιών της άφαιρετικής και των τρόπων συντάξεως αυτής παρά τοις δοκίμοις Λατίνοις και δη παρά Κικέρωνι». Κι' άκόμα τη μεταφορά της στη Λατινική : De varietatibus ablativi κ.τ.λ. κ.τ.λ.). Οί χώρες που αιώνια τον προσκαλούν, σ' αν τους άπελιτισμένους τα Έλντοράντο, και ποτέ δεν θά δει. Όλ' αυτά, όλ' αυτά σ' ένα βοάδι... Κι' άργότερα, κάποια νύχτα, ο έπιλογος της συναισθηματικότητάς του, ένα διήγημα, σε κάποιο περιοδικό...

Ο Λερίνης προσπαθεί να τα συνδυάσει. Όλ' αυτά γιατί να έγιναν ; Χωρίς σκοπό, χωρίς ουσία, χωρίς ουσία καμιά. Σκέφτεται μια στιγμή και το έπιστέγασμα : Την κυρία οίχη του μ'όραουνιγκ, να γαλιζει κατ' άπ' το φως, άνάμεσα στα βιβλία του γραφείου του.

Άλλ' είναι πρωί. Μόλις οριδισ'. Στα σπίατα, τα κουρντιστήρια θ' άρρήουν τους ήχους, λευκές μπαλαρίνες, να βαδίζουν στα νύχια... Οί καθαριτές των δρόμων, ένας εργάτης που τριβεί άκόμα τα μάτια π' τον ύπνο. Πρωί. Η ιστορία της Μάνιας, παράξενη βέβαια. Σκέφτεται : θά την ιστορήσει σε κάποιο του φίλο. Αυτός θ' άκούει περίεργα και με κάποιο θαυμασμό. Σε λίγο θά τον ρωτήσει, τι θ' άπογίνει, η τι ν' άπόγινε τάχα η Μάνια ; Κι' ο Λερίνης θά πάρει το καπέλλο του και θά φύγει, και θά τον πει ήλίθιο.

Παράξενη και άπροσδόκητη η ιστορία της Μάνιας. Ήλθε να τα οίξει άναπάντεχα τα γαληνεμένα νερά της ψυχής του. Τα γαληνεμένα ; Διορθώνει, τα βουρκαμένα. Άκριβώς σ' αν την πέτρα στο βάλτο, σ' αν κι' αυτή, άκριβώς.

Τα κοκόρια, που όλοένα φωνάζουν, το ξενοχτισμένο φεγγάρι στους ύγρους Άθηνιώτικους δρόμους. Η φωνή ενός έφημεριδοπώλη, βραχνή άπ' τον ύπνο άκόμα, πρωί. Κάπου, περίεργα γερασμένη, η Άκρόπολη. Όλα προαναγγέλλουν την αύγή μιας καινούργιας ήμέρας, μιας καινούργιας ζωής, κι' ο Λερίνης σκέφτεται τώρα με τι τρόπο να έξαφανίσει τα προσχέδια των «Ποικιλιών της άφαιρετικής παρά τοις δοκίμοις Λατίνοις και δη παρά τω Κικέρωνι».

ΒΙΑΣΤΙΚΟ ΓΡΑΜΜΑ

Οἱ ἀσχολίες μου πλήθουναν πολὺ
 ὥρες διαβάζω νομικὰ βιβλία.
 Ἄχ! εἶναι πράγμα δύσκολο ἡ ζωὴ
 κι' ἡ ἐπαγγελματικὴ σταδιοδρομία!

Ἐνας σωρὸς χαρτιά, κανονισμοί,
 νόμοι καὶ διατάγματα, ὦ ἀνία!
 Ἀκούω πῶς οἱ δασκάλοι εἰν' αὐστηροὶ
 κι' εὐχίσουν μου καλὴν ἐπιτυχία.

Δὲν θὰ σοῦ γράψω, ἀγάπη μου, πολλὰ
 τί εἶμαι πνιγμένος τώρα στὰ χαρτιά μου.
 Χάρηκα τόσο πὸν ἔγινες καλά
 κι' ἤρθ' ἡ γαλήνη πάλι στὴν καρδιά μου.
 Ἀγαπημένη, ἡ κάθε σου χαρὰ
 στεφάνι ῥόδων πλέκει στὰ μαλλιά μου!

ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΗ

Στοὺς δρόμους σέρομαι ἄχαρος καὶ μελαγχολικός,
 μόνος, μὲ τὴν στυγνὴ, πικρὴ καρδιά μου,
 τὴ σκέψη μου ταραζοῦν τὰ ὄνειρά μου,
 ἀνώφελος φῶτος, περιττός.

Ψηλὰ ἕνας ἄδειος, ἄχρωμος καὶ στεῖρος οὐρανὸς
 τραβᾷ τὰ κουνισμένα βλέμματά μου,
 πῆι ὁ καιρὸς πὸν ἐσάλενε βαθειά μου
 τῶν μεγάλων παθῶν ὁ σνοφετός.

Οἱ μικροέγνοιες μου χοννε μαρτίνει τὴν καρδιά
 κι' οἱ ἀνεχπλήρωτες, ἀσθηματικὲς φιλοδοξίες
 ἔχουν στερέψει τὴν ψυχὴ μου πειά...

Κι' ἔτσι, ὅπως σέρομαι ἄχαρος καὶ μελαγχολικός
 κι' εἰν' ἄχρωμες οἱ μέρες μου καὶ κρούες,
 εἶμαι ἕνας φῶτος στὴ ζωὴ περιττός.

ΚΩΣΤΑΣ Α. ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ

ΑΙΣΘΗΤΙΚΟΣ, ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΟΣ, ΚΡΙΤΙΚΟΣ

Σωστό εἶναι ὄχι μονάχα νὰ ξαίρωμε τὴ θέση «ἐφ' ἣν ἕκαστος ἐ-
 τάχθη» μὰ καὶ τί μπορούμε νὰ περιμένωμε ἀπὸ τὸν καθένα. Θάταν
 ἄδικο στὴ δανόηση νὰ παρεξηγοῦσε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον καὶ νὰ ζητού-
 σαμε ἀπὸ τοὺς ἐργάτες τοῦ πνεύματος ὅ,τι δὲν τοὺς δόθηκε νὰ κά-
 μουν, ὅ,τι δὲν εἶναι δυνατό νὰ γίνῃ ἀπ' αὐτοῦς. Ἄπ' τὴ φύση τους
 θάπρεπε νὰ διακρίνωμε τὰ ἔργα μας.

Ἔτσι μοῦ φαίνεται πῶς μέσα μας θάπρεπε νὰ ξεχωριστοῦν τρεῖς
 ἔννοιες, τρεῖς κατευθύνσεις, τρία ἔργα: αἰσθητικός, γραμματολόγος,
 κριτικός.

* *

Στὴ χώρα μας, ὅπου ὑπῆρχε καὶ ὑπάρχει ἀκόμα σὲ μερικὰ μυαλὰ
 ἡ ἰδέα πῶς δὲ μπορούμε νὰ δημιουργήσωμε πολιτισμὸ, νὰ ἐκδηλω-
 θοῦμε ἑμεῖς ἀφοῦ ἔχουν τόση τεχνικὴ καὶ θαυμαστὴ ἐκδήλωση οἱ ἄρ-
 χαῖοι, ἐπόμενο ἦταν οἱ υπερασπιστὲς τῆς ἀντίθετης ἀπόψεως, τῆς ζω-
 τικότητος τοῦ λαοῦ καὶ τῆς αἰώνιας ἐλληνικῆς συμβολῆς στὸν καθολικὸ
 πολιτισμὸ νὰ μὴ προσέρχωνται ἀπὸ τοὺς ψηλὲς ἔδρες καὶ τοὺς ἀνθρώ-
 πους μὲ τοὺς ἐπίσημους τίτλους. Ὁ δημοσιογράφος στὴν Ἑλλάδα—
 ἐρασιτέχνης κι' ἐπαγγελματίας—ἄρπαξε τὰ ζωτικὰ ζητήματα καὶ τᾶ-
 θεσε μὲ τὸ κοινὸ, ἢ τὰ παρουσίασε σ' εὐρύτερο κοινὸ, ἂν εἶχαν
 τεθῆ σὲ κύκλο μικρότερο κι' ὁ δημοσιογράφος μας γίνηκε κι' αἰσθη-
 τικός, καὶ κριτικός, καὶ γραμματολόγος, κι' ἱστορικός, κι' ἱστοριοδίφης,
 κι' ἐρευνητής. Γνώρισμα τῆς ἐργασίας του: ἡ ἔλλειψη συστήματος καὶ
 μεθόδου. Μὲ τὸ ἴδιο δαιμόνιο, μὰ καὶ συστηματικὲς σπουδές, πὸν θὰ
 τοῦ χάριζαν γνώση τῆς μεθοδολογίας θάκανε θαύματα. Μὰ ὁ δημο-
 σιογράφος, ὁ ἐπαρχιακὸς λόγιος πὸν τοὺς σκέψεις του, τοὺς ἐρευνῆς του
 καὶ τοὺς μελέτες του τοὺς διατύπωνε πρόχειρα στὸν περιοδικὸ κι' ἡμε-
 ρῆσιο τύπο, ἵπου ἀκόνιζε καὶ τὸ λογοτεχνικὸ του ταλέντο, ἀναπληροῦ-
 σε ἐκεῖνο πὸν δὲν ὑπῆρχε στοὺς μορφωμένους συστηματικὰ, σὲ κείνους
 πὸν μπορούσαν νὰ δουλέψουν μὲ μέθοδο. Αὐτὸς εἶχε τὸ ταλέντο, τὴν
 ὄρεξη. Καὶ μπορούμε νὰ ποῦμε πῶς πὲς-πὲς ἐπιβλήθηκε καὶ πρὸς τ'
 ἀπάνω. Οἱ πνευματικὲς μας ἐκδηλώσεις ἔχουν πολὺ τὸ δημοσιογραφι-
 κό, πρόχειρο δηλαδὴ κι' ἀμέθοδο, καὶ κάποια κάθαρη σὰν νὰ χρειά-
 ζεται!

Τὸ σπουδαῖο ἦταν νὰ χωνέψωμε πῶς ὁ νεοελληνικὸς πολιτισμὸς,
 τόσο ὁ πηγαῖος, ὀλοζώντανος, μὰ καὶ χαμηλὸς σὰν πρωτόγονος κι' ἀ-
 πελέκτητος, ὁ λαϊκὸς, ὅσο κι' ὁ μὴ λαϊκὸς, ὁ προσωπικὸς, κείνος πὸν
 βγήκε ἀπ' τοὺς λίγους τοὺς ξεχωρισμένους ἀπ' τοὺς μᾶζες, ἀδιάφορο
 ἂν καθρέφτιζε τοὺς πόθους των, ὁ πολιτισμὸς αὐτὸς πρέπει νὰ γίνῃ
 ἀντικείμενο ἐπιστημονικῆς ἐρευνας. Καὶ νὰ θεμελιωθῇ ἐπιστήμη νεο-
 ελληνικὴ γιὰ τὴν ἐξέταση τῆς πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ζωῆς πὸν

ζήσαμε ὄχι μονάχι ἀπ' τὰ ρητορικά τραγοῖδια ὡς τὸν Κοραῖ, μὰ κι' ἀπ' αὐτὸν ὡς τὸ χτεσινόνε Καροντάκη καὶ τοὺς σημερινούς νεοσοῦς μὲ τὰ γουρα ποιήματα. Βέβαια δὲ μπορούμε νὰ πούμε πὼς αὐτὸ ἔγινε, ἀλλὰ οὔτε νὰ ρηθῶμε πὼς γίνεται. Κι' ἐδῶ εἶναι τὸ ζήτημα : νὰ ξεχωρίσωμε τὰ ὅρια τῆς δουλειᾶς καθενός, νὰ ξαίρωμε τι ἀπ' τὸν καθέναν περιεμένομε.

* *

Ἡ ἀπορία γέννησε τὴ φιλοσοφία, στοχασμὸ μέρια μας καὶ στὰ χρόνια τῆς νηπιακῆς μας πνευματικῆς ζωῆς καὶ στὰ χρόνια τῆς ὄριμῆς μας πορείας σκέψης. Ἡ ἀπορία γιὰ τὴ γέννηση, τὴν οὐσία καὶ τὴν ἐρμηνεία τοῦ καλοῦ, τοῦ ὄραίου, γέννησε τὴν αἰσθητικὴ. Τίποτα δὲ γεννιέται, δὲν ὑπάρχει ἐξακολουθητικὰ δίχως αἰτία στὴν ἀρχὴ καὶ στὴν ὑπαρξή. Ἡ τέχνη, παντοῖα ἐκδήλωση τῆς ὁμορφιάς ἔχει αἰτία ἀρχῆς καὶ ὑπάρξεως. Θάναζήτοῦμε στοὺς αἰῶνες τὴν αἰτία γιὰ τὴ γέννησή της, κι' ἐπομένως τὴ σχέση τοῦ φυσικοῦ μὲ τὸ τεχνικό, τὴν οὐσία της δηλαδὴ τὸ περιεχόμενο καὶ τὰ ὅριά της, τοῖς ποικίλες της ἐκδηλώσεις, τὸ βάθος της καὶ τὸ ὕψος, καὶ θὰ προσπαθοῦμε ξεκινώντας ἀπὸ τὴν ἰσχύουσα κοσμοθεωρία τῆς ὁποίας ἔχομε νοιώσει τὴ συνέπεια πρὸς τοὺς γενικὲς ἀρχές καὶ βάσεις τῆς φιλοσοφίας μας, ἢ ξεκινώντας ἀπὸ φιλοσοφία καὶ καλλολογικὴ θεωρία πὸν οἱ ἴδιοι θὰ οἰκοδομήσωμε μὲ σταθερὴ τὴν ἀκολουθία στοὺς ἰδέες μας νὰ ἐρμηνεύσωμε τὸ ὄραιο στὴ φύση καὶ τὸ ὄραιο στὴν τέχνη. Νὰ ἐρμηνεύσωμε εἶναι ἕνας λόγος. Νὰ δύσωμε τῆς ὁμορφιάς τὴ σφραγίδα μὰ καὶ τὴν ἀνάλυση, νὰ φανερώσωμε τὰ στοιχεῖα τὰ καλλολογικὰ πὸν δικαιολογοῦν τὸ θαυμασμό μας στὸ ὄραιο, νὰ αἰτιολογήτωμε αὐτὸ μας τὸ θαυμασμό, καὶ νὰ τὸν μεταδώσωμε.

Ἡ αἰσθητικὴ, ἂν τὰ παραπάνω εἶναι σωπὰ, εἶναι ἐπιστήμη φιλοσοφημένη, ἢ φιλοσοφία τοῦ ὄραίου, ἐπιστήμη θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ. Ὅχι μόνι μπορεῖ νὰ δοῖση—νὰ προσπαθήσῃ νὰ βρῇ—τὴν αἰτία μὰ καὶ νὰ φέρῃ στὰ μάτια μας πρὸς τὴν ὁμορφιὰ ἀναλύοντάς την, κατανατώντας τὴν νοητή. Κι' ὁ αἰσθητικὸς θάταν ὁ φιλόσοφος τῆς ὁμορφιάς πὸν θὰ ὄριζε σὲ τι χωστοῦμε τοῦ καλοῦ τὸ συναίσθημα, τοῦ ὄραίου τὴ γέννηση, θὰ ἐξηγοῦσε ὅμως καὶ τὴν οὐσία τῆς ὁμορφιάς τόσο θεωρητικὰ ὅσο καὶ εἰδικὰ : στὸ καλλιτέχνημα πὸν θαυμάζομε ἀπὸ διαίσθηση ὅλοι χωρὶς νὰ ξαίρωμε τὸ γιατί.

Κι' ὁ αἰσθητικὸς θάκανε ἔργο θετικὸ μὰ καὶ ἀρνητικὸ. Θάγονόταν τὴν ἀξία τῆς ὁμορφιάς ὅπως τὴ νομίζουν οἱ πολλοί, θάγονόταν τὴν αἰτία τῆς ὁμορφιάς ὅπως τὴ φανέρωσαν ἄλλοι, θάδινε περιεχόμενο στοὺς λέξεις φύση, τέχνη, ὄραιο καὶ θαύρισε τοὺς μεταξὺ τους σχέσεις.

Ἄν θάπρεπε ἀρνητικὰ νὰ δοῖσθῇ τοῦ αἰσθητικοῦ ἢ ἀπιστολή, θάπρεπε νὰ ρηθῶμε ἐμεῖς τὴν αἰσθητικὴ ἀνάλυση πὸν μᾶς προσφέρουν ἐκεῖνοι πὸν δὲν εἶναι στὴ γνώση τους καὶ στὸ νοητικὸ τους κόσμο συνεπεῖς. Ἀναλύοντας ἕνα ποίημα, περιγράφοντας μιὰ ἔκθεση ὁ

αἰσθητικὸς ὁ σημερινὸς τὸν ὁποῖον ἀρνούμαστε κάνει λογοτεχνία. Φροσικὰ προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὰ μερικά, τὰ «ἐπὶ μέρους», χωρὶς νάχη συνειδηση ἤσυχη—λύση, ὅποια λύση—τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς φιλοσοφίας. Ἀφορισμοὶ ἀντίθετοι στὴν οὐσία τους βγαλμένοι σὲ διάφορες ἐποχές καὶ ἀπὸ διάφορους ἀνθρώπους τοὺς ὁδηγοῦν. Κι' ἀνίκανοι οἱ τέτοιοι νὰ ὀλοκληρώσωμε τὴν ἀντίληψή τους γιὰ τὴν ὁμορφιὰ δίνοντάς μας ἔργο μεγάλο συνθετικὸ γιὰ τὸ ὁποῖο διψοῦμε. Πολλὲς φορὲς ἀδύνατο τοὺς εἶναι νὰ αἰτιολογήσωμε ἀπλᾶ πράγματα στὰ ὁποῖα ὀφείλεται ἡ χάση στίχων κι' ἡ ἀβρότητα ἐνὸς πίνακα : τοὺς σώζει ἢ φραστικὴ δεξιότητι, ἢ λογοτεχνία. Κι' αὐτοὶ δημοσιογράφοι.

* *

Ἐνῶ μᾶς δονοῦν συναισθήματα καὶ ἐννοιες ζωντανές, ξεχωριστές, πὸν τὸ χτὲς δὲν τοῖς γνώρισε οὔτε δὲν μπορούσε νὰ τοῖς γεννήσῃ, δὲν μποροῦμε νὰ πιαστοῦμε στὸ σήμερον σὰ σὲ σωσίβιο. Τὸ χτὲς εἶναι ἡ μεγάλη ἀποθήκη ὅπου δοκιμάζει κανεὶς δυνατὰ παλιὰ κρασιά. Ἡ γνώση τοῦ χτὲς ἐξακολουθητικὰ ὡς τὴν περασμένη μέρα, πὸν γίνηκε κι' αὐτὴ χτὲς μ' ἕνα ἀπλὸ τοῦ ἡλίου βούτημα, ἀπὸ τὰ μακρυνὰ τὰ ἀπώτερα χρόνια μᾶς εἶναι ἀνάγκη. Ἐχομε τὸ μέλλον πρὸς μας καὶ θέλομε νὰ μάθωμε τὸ δρόμο μας. Πὸν λοιπὸν νὰ τὸν γυρέσωμε ; θὰ μᾶς ὀδηγήσωμε ἐκεῖνοι πὸν πέρασαν τὸ μονοπάτι τὸ ἴδιο ἢ μνήμη ἐκείνη περὸς τὴν ἀξία ἀπ' τὴ ζωὴ. Ζητοῦμε λοιπὸν τὸ τί, τὴ διήγησιν. Μὰ ἡ ἱστορία δὲν νοεῖται μὲ τὸ τί μονάχα. Ὁ ἄνθρωπος ὁ στοχαστὴς θέλει νὰ μάθῃ καὶ τὸ γιατί γίνηκε ὅ,τι γίνηκε ὡς τὰ τώρα. Νὰ αἰτιολογήσῃ τὴ ζωὴ, τὸν πολιτισμὸ, τὴν ἐξέλιξη τῶν προγόνων του. Καὶ τῶν χτεσινῶν δὲ μελετᾷ μονάχα τὴν πολιτικὴ ἱστορία, γιατί μόνη της δὲν τοῦ δίδει στὸ χτὲς τὰ δικαιώματα πὸν γυρεύει. Μελετᾷ τὴν ἐκδήλωση τοῦ πολιτισμοῦ στὴν τέχνη, στὴ σκέψη, στὴν ὕλη.

Ἡ γραμματολογία εἶναι ἐπιστήμη φιλοσοφημένα ἱστορικὴ. Ἐξετάζοντας τὸ τί καὶ τὸ γιατί δὲν μπορεῖ νὰ σταθῇ ἀρνητικὴ καὶ νὰ πῇ δὲν ὑπάρχει παρὰ πέμπτος ἀΰνας στὴν Ἑλλάδα καὶ δέκατος τέταρτος στὴν Ἰταλία. Στὴ Νέα Ἑλλάδα δὲ μπορεῖ νὰ ἰδῇ μένο τὸ δέκατον ἐβδόμο ἀσύγχροτο γιὰ τὴν Κρητικὴ ἀνθηση, ἐπειδὴ ὁ δέκατος ὄγδοος ἦταν σκοτεινότερος. Δὲν μπορεῖ νὰ ρηθῇ τὴν ἑλληνιστικὴ, τὴν ἀλεξανδρειακὴ ἐποχὴ. Ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Ρόδιος δὲν εἶναι Ὁμηρος. Ὁ Μπουναλιῆς δὲν εἶναι Κορνάρος. Ὁ Τεοτσέτης δὲν εἶναι Σολωμός. Ὁμως ἡ γραμματολογία σ' αὐτὸ εἶναι ἐπιστήμη θετικὴ ἱστορικὴ : δὲν ἀρνεῖται τὴ ζωὴ, τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια. Καλεῖται νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἀνθηση καὶ τὴν ἐρμηνεύσῃ τὴν παρακμὴ. Καὶ τὴν παρακμὴ δὲ θὰ τὴν καταδικάσῃ μόνι κυρίως θὰ δείξῃ μὲ τὸ ἐπιστημονικὸ φῶς τὴν αἰτία τοῦ φανερώματός της. Ἄν οἱ Σοῦτσοι ἦταν κακοὶ ποιητὲς κι' ἀπισθοδρομήσαν τὴν Ἑλληνικὴ διάνοση, ἢ γραμματολογία ἢ νεοελληνικὴ δὲ θὰ τοὺς ἀρνηθῇ θέση, δὲ θὰ παραβλέψῃ τὴν ἐπίδραση πὸν εἶχαν στοὺς συγχρόνους τῶν οἱ κακοὶ λογοτέχνες. Αὐτὴ θὰ ἐξετάσῃ ἐκεῖνο πὸν φα-

νερώθηκε σαν τέχνη, σὺ διανόηση, σὰ λογοτεχνία σὴν ἐποχὴ πού ἐρευνᾷ, καὶ θὰ τὸ δικαιώσῃ ἱστορικὰ αἰτιολογώντας τὴν ὑπαρξί του, τὴν ἐπίδρασι πού ἄσκησε.

Κριτήριο βέβαια αἰσθητικό καὶ φιλοσοφημένο θάξῃ ὁ γραμματολόγος. Μὰ δὲ θὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ κριτήριο αὐτὸ γιὰ νὰ γεννήσῃ χάσματα ἐξέλιξη τῆς ἀναπτύξεως τῆς λογοτεχνίας καὶ τῶν ιδεῶν.

Ὁ γραμματολόγος ἀνάγκη νάναί κάτοχος κάθε ἱστορικής λεπτομέρειας σχετικῶς μὲ πρόσωπα, πράγματα, ιδέες, ἱστορία τῆς ἐποχῆς πού ἐξετάζει. Γιὰ νὰ φτάσωμε στὸ συνθετικὸ ἐπιστήμονα πού θὰ κοιτάξῃ γενικὰ τὴν ἱστορία τῆς φιλολογίας μας θάπρεπε νάχωμε γεννήσει τὸν ἱστοριοδίφῃ, τὸν ἐρευνητῆ, τὸ βιογράφο, τὸ βιβλιογράφο, τὸν κριτικὸ τῶν κειμένων, τὸ γραμματικὸ, τὸ μελετητῆ τῆς μορφῆς (εἴτε στίχος εἴτε ῥίμα εἶναι τὸ κύριό της) καὶ τῆς γλώσσας τῆς λογοτεχνίας. Ὁ γραμματολόγος ὁ ἀξιὸς πού θὰ καταπιανόταν μὲ τὸ Βαλαωρίτη π. χ. καὶ δὲ θάχε μπροστά του ὕλικὸ βοηθητικὸ, βιβλιογραφία, ἐιδικώτερες ἐργασίες, θάχε περισσότερη πιθανότητα νάποτύχῃ στὴ γενική του κρίσι καὶ νὰ φανῇ γνώστης πραγμάτων λιγώτερον ἀπὸ κείνα πού εἶναι καὶ στοὺς μὴ συστηματικοὺς γνωστὰ. Γι' αὐτὸ ἀναβάλλοντας τὴ συνθετικὴ ἐργασία, τὴ συστηματικὴ ἐργασία τῶν βοηθητικῶν κλάδων τῆς συνθετικῆς ἐπιστήμης τὴν κάνει τοῖς περισσότεροι φορῆς ἐκείνος πού θὰ ξεκινούσε γιὰ γραμματολόγος : γίνεται κριτικὸς κειμένων, βιογράφος καὶ βιβλιογράφος, ἱστοριοδίφης πού δημοσιεύει τὸ ἄγνωστο ἢ τὸ πού δὲν ἐπροσέτρεκε ἀκόμα. Καὶ δυστυχῶς γιὰ τὴ νέα μας φιλολογία δὲν ὑπάρχουν συστηματικὲς ἐργασίες σ' ὅλους τοὺς βοηθητικούς κλάδους. Ἕνας Δὲ Βιάζης, ὁ Ζώης, ὁ Καιροφύλας σὰν ἱστοριοδίφες ἔδωσαν ὕλικό. Μὰ ποιοὶ θὰ μοῦ δειξῇ τὸ φιλόλογο πού μετέφερε στὰ νεοελληνικά τῶν τελευταίων αἰώνων τὴν κριτικὴ τῶν κειμένων καὶ ἐτοίμασε μιὰν ἔκδοσι ἐπισημονική γιὰ ἓνα λογοτέχνη μας ;

**

Ἄν ὁ αἰσθητικὸς διαλέγοντας ἀπὸ τὰ ἄνθη τῶν αἰώνων τὰ καλύτερα χαίρεται τὴ μυρουδιά τους καὶ ἀναλύει τὴν ομορφιά τους, ἂν ὁ γραμματολόγος ἔχη ὅλη τὴν ἄνεση ν' ἀσχοληθῇ μὲ κείνους πού πέρισσαν ἱστορικὰ, ἐπιμένοντας περισσότερο σ' ὅσους ἀξίζουν, ὑπάρχει καὶ ἄλλος ἀδελφὸς μ' ἔργο ἀχάριστο. Ἀχάριστο καὶ δύσκολο σὴν οὐσία του, ὅσο εὐκόλα καὶ χαριστικά γίνεται πολλῆς φορῆς.

Ἄν μόνον μας διαλέγαμε ἀπ' τὰ στοιχεῖα τοῦ χιτῆς τὰ πιὸ σύμφωνα μὲ τὸν ἑαυτὸ μας καὶ τὰ βάζαμε βάση τῆς δικῆς μας δημιουργίας καὶ προχωρούσαμε σταθερὰ μ' αὐτά, ἂν ἀπ' τὸ σήμερον παίρναμε εἴτε σὰν μῦθοι μιμητικά, εἴτε σὰν λήθηκοι κοροϊδευτικά, εἴτε σὰ μάρτυρες μὲ φανατισμὸ ὅ,τι νομίζαμε πὼς μπορούσε νάταν τὸ «ἄκρον ἄωτον» τῆς μορφῆς τῆς τέχνης μας, ἢ καὶ ἡ καλύτερη κατευθύνσι, ὁ δρόμος πού μᾶς εἶναι ἀναγκαῖος νὰ χαραχθῇ, μπορούμε νὰ φανταστοῦμε τί θὰ γινόταν. Θὰ χάναμε τὴν ἐπικοινωνία μὲ τὴ ζωὴ ὁ ὁδη-

γητῆς θάλειπε, θὰ τραβούσαμε στραβά τὸ δρόμο τῶν ἄλλων, παίρνοντάς τον γιὰ δικό μας. Ἐνα καμτσὶ θὰ χρειαζόταν γιὰ νὰ περιοριστοῦμε. Ἡ ἀνάγκη τοῦ ὁδηγητῆ, τοῦ περιορισμοῦ τῆς πνευματικῆς ἀκολασίας, τῆς ἀνταποκρίσεως στὴ ζωὴ, καὶ αὐτὴ μας ἢ ἰδιότητα νὰ θέλωμε νὰ ζυγιάζωμε ταχτικά τὴν ἀξία καὶ ἀπαξία τῶν πνευματικῶν μας ἐκδηλώσεων γεννᾷ τὴν ἄσκησι τῆς κριτικῆς.

**

Ἐνῶ ὁ γραμματολόγος καὶ ὁ αἰσθητικὸς δὲ φτάνουν στὸ αὔριο, ἔχουν τοῖς καθιερωμένους ἀξίες (ἔστω καὶ ἀπ' τοὺς ἴδιους τοὺς ἑαυτούς των καθιερωμένους), ἐνῶ ἀσχολοῦνται μὲ ὅ,τι γίνηκε, ὁ κριτικὸς θέλει νὰ σταθμιστῇ τὸ ἀστάθμιστο, νὰ ὁδηγηθοῦν τὰ παιδικὰ καὶ ἐφηβικά βήματα στὸ σταθερὸ δρόμο, νὰ γεννηθῇ ὁ πόθος τῆς αὐτεπιγνώσεως, ἀσχολεῖται μὲ ὅ,τι γίνεται, ἐπομένως ὅ,τι θὰ γινῇ, ὅ,τι αὔριο θὰ διαπλαστῇ καὶ θὰ κυριαρχήσῃ στὴ ζωὴ μας τὴν πνευματική. Καὶ τὸ ἔργο του σπουδαῖο καὶ βαρὺ.

Ὁ γραμματολόγος θὰ πάρῃ στὸ ἔργο του τοὺς ἀντιπροσωπευτικώτερους γιὰ τὴν ἐποχὴ πού ἐξετάζει καὶ θὰ κρίνῃ τὴν ἀληθινότητα τῶν ιδεῶν πού γέννησαν, τὴν ἀξία καὶ ἀπαξία τῆς τέχνης πού δημιουργήσαν καὶ θὰ βοηθῇ τὴν αἰτία τῆς ἀπαξίας ἢ ἀξίας αὐτῆς. Μὰ ὁ κριτικὸς γιὰ νὰ φτάσῃ σ' ἓνα γενικὸ συμπέρασμα γιὰ τὴν ἐποχὴ του, γιὰ τὸ διαπλαστένο αὔριο, πρέπει νὰ πάρῃ θέση στὸ κάθε τι πού γεννιέται. Αὐτὸς θὰ παρακολουθήσῃ τὸ καινούργιο, τὴν ἐξέλιξη ἀκόμη τοῦ χτεσινοῦ. Καὶ θὰ τὸ κατευθύνῃ ἂν μπορῇ νὰ κατευθυνθῇ, ἢ θὰ τὸ ἀρνηθῇ. Καὶ ἡ ἀρνησι δὲν γίνεται χωρὶς λόγο, οὔτε κατὰ πὼς νομίζομε ἀπὸ κακία τοῦ κριτικοῦ ἔμφυτη. Ἀρνεῖται ὁ κριτικὸς τὴν ἐποχὴ του γιὰτὶ ἡ ἐποχὴ του δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ τὸν ἱκανοποιῇ τόσο, ὥστε νὰ ζητήσῃ τὴ συνέχισή της στὸ αὔριο. Καὶ ἂν ἀρνηθῇ τὴν ἐποχὴ του ἀρνεῖται καὶ τοῖς μεγάλες της ἀξίες. Ὅχι μόνον κριτικὰ. Δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς πῇ δηλαδὴ τῶν νέων: «Ὁ Παλαμᾶς εἶναι ποιητῆς ἢ μίμησι τοῦ ὁποίου εἶναι ὄλεθρος βγήτε ἀπὸ τὸ ρητορισμὸ καὶ τὸ ρομαντισμὸ καὶ τὴν ἀσάφεια τοῦ πανθεισμοῦ του». Ἄν ὁ ποιητῆς εἶναι μέγας γιὰ τὸ πλησιέστατο χιτῆς, εἶναι εὐκόλο νὰ τὸ χωνέψωμε πὼς μόνον μαζί μὲ τὸ χιτῆς του αὐτὸ ὁ ποιητῆς εἶναι μέγας ; Νομίζομε ἀπεναντίας πὼς καὶ ἐμεῖς μὲ τὰ ἴδια γνωρίσματα μπορούμε σήμερον νὰ διακριθοῦμε. Μὰ τὸ σήμερον ἔχει πάντα δικὴ του ζωὴ, ἀπαιτήσεις δικῆς του. Καὶ ἂν δὲ βοηθῇ κανεὶς τὸ δρόμο του μέσα στὸ σήμερον, ἂν δὲν ἀναπνεύσῃ καλὰ τὸ σήμερον καὶ δὲ ζήσῃ τὴν προσηρινότητα τὴ φθαρτή, δὲ θὰ ἰδῇ ποτὲ τὴν αἰωνιότητα.

Ὁ ἄνισος ἀγῶνας πού κάνει ἓνας φωτισμένος κριτικὸς (ἔστω καὶ ἀρνητῆς καὶ ἀντίθετος στοῖς δικῆς μας τοῖς ἀπόψεις), τὸν κάνει νὰ φτάσῃ σὲ ὑπερβολῆς. Κύριον τοὺς γνώρισμα ἢ συνολικὴ ἀρνησι τῆς παραγωγῆς μᾶς ἐποχῆς. Κύριά τους αἰτία ἢ ἀγνή του διάθεσι νὰ κατευθύνῃ σὲ ὑγιέστερο καὶ ἀληθινώτερο δρόμο ἐκείνους πού τοὺς

δόθηκε να διερμηνεύουν τοῦ ὅλου τὰ αἰσθήματα καὶ τὴ σκέψη. Κι' ἐπειδὴ οἱ παραγνωρίσεις στὸν κόσμο εἶναι πολλές κι' εὐκόλο τὸ νὰ συγχίση κανεὶς τὴ δεξιότητά, πού βλέπει πῶς ἔχει, μὲ τὴν ἰδιοφυΐα πού νομίζει πῶς ἔχει, τὸ ἔργο τοῦ κριτικοῦ καταστᾶ ἄχαρο : καταστᾶ προσπᾶθεια ἔσκαπᾶματος τῆς πνευματικῆς φτώχειας καὶ τῆς ἐλλείψεως ταλέντων

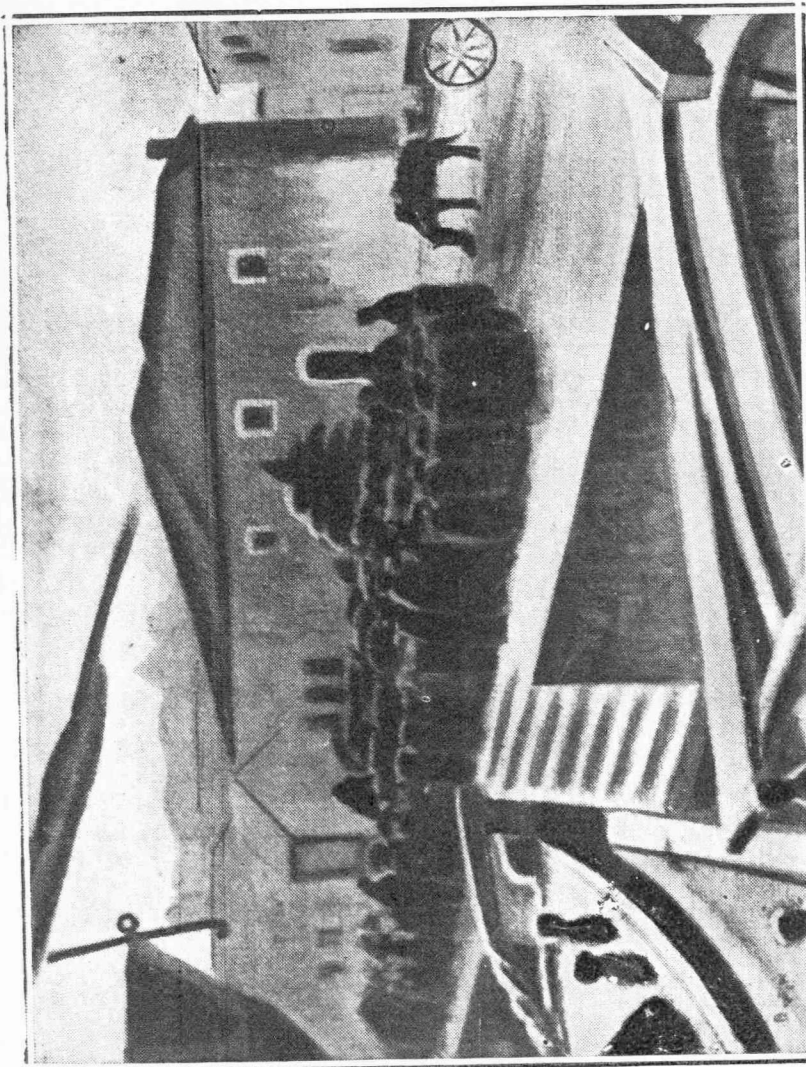
Γιὰ νὰ φέρονε ἕνα μικρὸ δικό μας παράδειγμα, πόση ἦταν σὲ μᾶς ἡ ἐπίδραση τοῦ Ροῦδη ; Δὲν δεχόταν τὸ πρόχειρο, τὸ ἀνατιολόγητο, τὸν τυφλὸ θαυμασμό, εἶχε τὴν ἰκανότητα νὰ δικαιολογήσῃ τὴ στείρωση τῆς ἐποχῆς του, στείρωση πού τὴ διεκήρυξε. Κι' ὅμως οὔτε τὸ Σολωμὸ ἐννοίωσε ὅσον ἔπρεπε ὁ Ροῦδης, οὔτε καὶ τὸν Παλαμᾶ ἔβλεπε φάνηκε ἔβαλε δίπλα στὸ Βαλαωρίτη (πού τὸν εὑρίσκει κάποτε μεγαλύτερο κι' ἂπ' τὸν Οὐγκῶ) τὸ λογοκόπο κι' ἀδειανὸ ἀπὸ πνευματικὴ ζωὴ Ἀχιλλέα Παράσχο. Μὰ μὲ τὴν κριτικὴ του κεντηρίασε τοὺς παραλογισμοὺς τῶν Σούτσων, τὴν κενότητα τῶν καθαρολόγων, τὴν ἔλλειψη ζωτανοῦ ἰδεώδους στὸ Βαλαωρίτη, τὴν εὐκολία στὴν ἐργασία τοῦ Βλάχου. Κι' ὅταν φάνηκε ὁ Ψυχᾶσης ἔγραψε κριτικὴ τοῦ «Ταξιδιοῦ» λαμπρὴ καὶ τὰ «Εἶδωλα». Κατάλαβε τὴ μεγάλη σημασία τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, πού λὲς καὶ τῶγε προσπαρασκευάσει μὲ τὴν «Πάπισσα Ἰωάννα», ἕνα βιβλίο σαρκασμοῦ κι' ἀλήθειας.

**

Σὲ κείνον πού θὰ ρωτοῦσε γιατί στὸ ἴδιο τὸ πρόσωπο συναντοῦμε πολλές φορές καὶ τὸν κριτικὸ καὶ τὸ γραμματολόγο καὶ τὸν αἰσθητικὸ, θάπαντοῦσα : Γιατί εἴμαστε ἀδιάπλαστοι ἀκόμα καὶ δὲν ἀρνοῦμαι τὴν τριπλῆ ὑπόσταση αὐτὴ πού μπορεῖ νάχη ἕνας ἄνθρωπος, ὅσο ἀντίθετη κι' ἂν εἶναι ἡ ιδιότητα τοῦ κριτικοῦ μὲ τὴν ἀμεροληψία τοῦ γραμματολόγου. Ἀρνοῦμαι τὴν ὁρθότητα τῆς συνυπάρξεως τῶν τριῶν αὐτῶν ιδιοτήτων. Δὲν μπορεῖ ὁ γραμματολόγος νὰ εἶναι κριτικὸς γιατί θάναί ἐπιεικῆς· ὁ κριτικὸς ὡς γραμματολόγος θάναί ἀσειρητός κι' ἀδικός γιὰ τὸ χτές κι' ὁ αἰσθητικὸς βγαίνοντας ἂπ' τὰ ὄριά του θὰ κνηγοῦσε παντοῦ τὴν ὁμορφιὰ παραβλέποντας τὴν ἀνάγκη τῆς ζωῆς, ἀνάγκη κυρίαρχη πού γεννᾷ τὴν ἐξέλιξη. Ἐξέλιξη κοντὰ στᾶλλα κι' αὐτοῦ τοῦ περιεχόμενου τοῦ ὄραίου.

ΧΑΝΙΑ, ΙΟΥΛΙΟΣ 1932

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

ΝΕΟΙ ΚΑΛΙΤΕΧΝΕΣ

ΚΑΡΒΟΥΝΙΑΡΙΚΑ (ΣΤΟΝ ΠΕΙΡΑΙΑ)

Γ. ΣΥΡΙΓΟΥ

Π Λ Α Ν Η

Ω, ἐσύ, πὸν χρόνια σὲ περιμένα
νάρθεις σὰν ἀνοιξη κοντά μου,
νὰ φέρεις, τέλος, μιὰ ἀνακούφιση
μὲς στὴν καρδιά μου...

Ω, ἐσύ, πὸν σ' ἔβλεπα σὰν ὄνειρο
μέσα στὸ νοῦ μου, νύχτα-μέρα,
κ' ἔλεγα πὼς θὰ ρθεῖς σὶν πούπουλο
μὲ τὸν ἀγέρα...

Ω, ἐσύ, πὸν πάντοτε σὲ νόμισα
σὰν κάποιαν ὑπερούσια γλύκα,
σὰν κάτι ἀνώτερο ἀπ' τ' ἀνθρώπινα
— καὶ δὲ σὲ βοῆκα...

Νάσουν πουλί, καπνὸς ἢ χίμαιρα,
νάσουν ἀνθὸς ψεύτικου κόσμου,
πὸν σ' ἔπλαθε πάνω στὴν πλήξη του
ὁ στοχασμὸς μου ;

ΑΠ. Ν. ΜΑΓΓΑΝΑΡΗΣ

(Ἀπὸ τὴν ἀνεκδοτὴ σειρὰ :
« Ο ΑΛΛΟΣ ΔΡΟΜΟΣ »)

ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ Τ' ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΒΡΟΧΗ

Ἀπόψε, ἀράθυμες, αἰριές,
οἱ ἀπρόοπτες τ' Αὐγούστου σιτάλες,
(στιγμὲς ἀπόδειπνες, μεγάλες),
ἐλκύουν μὲ τὶς πιπεριές.

Τρέμει ἡ καρδιά τὸ θυματό,
πὸν ἀπλώθη ἀπ' τὸ νοπὸ τὸ χῶμα
κι' αὐτὸ, πὸν εἰκάζει ὁ νοῦς, ἀκόμα,
σὰν τέλος ταπεινὸ, λιτό.

Κι' ἀπόψε, ἐμπρὸς στὶς πιπεριές
τὸν ξένο πόνο ποῖος θὰ νοιώσει ;
Τὸ παραμῦθι ἔχει τελειώσει
κεῖναι πολὺ οἱ ἀνηφοριές.

Μὰ πιότερο ὁμως, τὶς ἀκτές,
τὰ δειλινά, στὰ μαβιά τέλη.
— Ἀνάμελο παιδί, τί θέλει,
τί θέλει ἢ ἀγάπη στὶς ἀκτές ;

Στὸν τόπο τὸ διχαλωτὸ
πάει ἡ ἐγκατάλειψη μεγάλη,
μὲ τὴν ὑγραὴ πὸν πέφτει ἀθάλιη
στὸν ἄσφαλο τὸν ἀπλωτό.

Σ. Θ. ΣΠΑΝΙΔΗΣ

ΚΙ' ΕΤΣΙ ΠΕΘΑΝΕ Η ΡΗΝΟΥΛΑ...

Ἡ Ρηνούλα ὅταν παντρεύτηκε ἦταν μιὰ ἀγαθὴ κοπελίτσα. Δὲν εἶχε κλείσει ἀκόμα τὰ δεκαεφτά της χρόνια, καὶ πολλὲς φορὲς ἀνθίζε τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη της, δυὸ κόκκινα χεῖλη πού ἔμοιαζαν σὰν ἀνοιγμένο ὄροδο.

Ἦταν ἓνα κορίτσι ἀνοιχτόκαρδο, ἀλλο, ψηλὸ στ' ἀνάστημα, μὲ σταυράτο πρόσωπο καὶ δύο μύτια πού φεγγαβολοῦσαν ἀπὸ καλωσύνη.

Ζοῦσε μὲ τὴν μάννα της, μιὰ βασιανισμένη γοναϊκούλια, μεσόκοπη, καὶ ἕναν ἀδελφὸ μεγαλύτερο στὰ χρόνια πού δούλευε θεομαστής στὰ βιολιά καὶ τῆς κουβίλουσε τὸ φῶς. Ὁ πατέρας της πού ἦταν ἓνας ἐργάτης ἀπὸ ἐκεῖνους πού δουλεύουν στὰ γκατιὰ, εἶχε πεθάνει πρὶν ἀπὸ χρόνια ἀπὸ φθιση.

Ὅταν γνωρίστηκε μὲ τὸν Δημήτρη, τὸν ἀντρα της, πού μόλις εἶχε τελειώσει τὸ στρατιωτικὸ του καὶ δούλευε στὰ κείνα, δὲν ἤξερε πολλὰ πράγματα γιὰ ἔρωτα. Ὅτι εἶχε ἀκούσει ἀπὸ κρυφομυλήματα τῶν κοριτσιῶν πού ἦσαν φιλενάδες της καὶ νόμιζε πὼς ἡ παντρεία ἦταν ἓνα πράγμα πού χάριζε τὴν εὐτυχία καὶ τὴν χαρὰ.

Ἐτσι ὅταν ἐκεῖνος τῆς μίλησε γι' ἀγάπη καὶ τὴ ζήτησε ἀπὸ τὴ μάννα της, μιὰ χαρὰ τὸ δέχτηκε. Ἐτοξευε στὴ γειτονιά, τὸ ἔλεγε στὶς φιλενάδες της, τὰ κορίτσια πού τὴν ἀκούγανε μὲ κίποιαν πονηριά στὰ μύτια, καὶ χασκογελοῦσε, χασκογελοῦσε...

Εἶχε δίκιο νὰ περηφανεύεται. Ἦταν ὁμορφος κι' ὁ Δημήτρης. Ψηλὸς, μελαχροινὸς, μὲ συμμετρικὸ πρόσωπο, γεμάτος νειάτα, ἦταν ἓνας ἀντρας ἀπὸ κείνους πού ἀρέσουν στὶς γυναῖκες.

Ἡ μάννα της, τῆς ἔδινε συμβουλές. Δὲν ἔπερνε πλούσιο ἀνδρῶπο. Ἐπερνε ἕναν ἀντρα τῆς σειρᾶς της, πού θὰ τὴν τάιζε δουλεύοντας μεροκάματο, κι' ἔπρεπε νὰ τὸ ξέρει πὼς ἡ παντρεία δὲν ἦταν ἀστεῖα πράγματα... Ἐχει πίκρες, πίκρες πολλὲς. Τῆς ἔδειχνε τὸ πρόσωπό της πού ἦταν σκελετωμένο καὶ τῆς διηγότανε τὰ βάσανα πούχε περάσει ἴσαμὲν νὰ τὴν ἀναστήσει. Εἶχαν φτάσει μέρες πού δὲν εἶχαν φῶς στὸ σπίτι καὶ πού γύριζε στὶς πόρτες ξενοδουλεύοντας γιὰ νὰ ζήσουνε...

Ἐπρεπε, τὸ λοιπόν, νὰ τὸ ξέρει πὼς ἡ παντρεία ἔχει τὶς καλὲς ἔχει καὶ τὶς κακὲς τῆς ἡμέρες, καὶ πὼς θὰ πρεπε νὰ βάζει κάτω τὸ κεφάλι της, νὰ τὰ σκεφτόταν καὶ νὰ προετοιμαστῆ.

Τὸ παιδί—τῆς ἔλεγε—εἶναι καλὸ, εἶναι τιμὸς κι' ἐργατικὸς ἀνδρῶπος πού δύσκολα θὰ τοῦλειπε ἡ δουλειά. Ἐπειτα τὴν ἀγαποῦσε, φαινότανε πὼς τὴν ἀγαποῦσε—δὲν εἶδες πὼς δακρῶζανε τὰ μύτια του σὰν τοῦ εἶπαμε τὸ ναι ;—δὲν εἶχε καμμιά ἀπαίτηση, συμπόνεσε τὴν φτώχεια μας—μὰ θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ χωνέψει ἔτσι τῶχει ἡ μοῖρα καὶθε φτωχοῦ ἀνθρώπου νὰ ρθουνε καὶ μέρες μαῦρες, ἀραχνες, γεμάτες νόνο στὸν δρόμο τους...

Ἡ Ρηνούλα ἄκουγε τὴν μάννα της συλλογισμένη. Γιὰ λίγο συνέφιαζαν τὰ μάτια της... Μὰ ἔπειτα πάλι ἀνθίζε τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη της καὶ τραγουδοῦσε καθὼς ἔρραβε τὰ ρουχαλάκια της, κανένα τραγουδάκι πού μιλοῦσε γιὰ τριανταφυλλένια ἀγάπη...

Ἐτσι παντρεύτηκε ἡ Ρηνούλα. Τὴν μέρα μάλιστα τοῦ γάμου της πού φοροῦσε ἓνα ἄσπρο φορεματάκι, κι' εἶχε στὸ στήθος της καρφισσωμένο ἓνα κομμάτι λεμονιάς, νὰ τὴν ἔβλεπες ἦταν ἓνα σωστὸ τραγοῦδι. Τὰ μάτια της σπιθοβολοῦσαν ἀπὸ φῶς ἀπειρησ καλωσύνης, καὶ τὸ προσωπάκι της ἦταν χαρωπὸ. Σφιγξόταν πλάι στὸν ἀντρα της καθὼς ἔφελνε ὁ παππᾶς, ἓνας χοντρομούτσουνος πού εἶχε κουβαληθεῖ ἀπὸ τὴν ἐκκλησία τῆς ἐνορίας, κάτι ἀκατάληπτα λόγια, καὶ κοκκίνιζε σὰν τὰ κορίτσια τῆς πετοῦσαν κάτι περιέργες ματιές...

Στὴν ἀρχὴ τὰ πράγματα πήγαιναν καλά. Δούλευε ὁ Δημήτρης στὰ κείνα ἀπὸ τὸ πρωὶ ὡς τὸ βράδυ κι' ἔβγαζε τὸ μεροκάματο...

Ἡ Ρηνούλα πού τὸν ἀγαποῦσε πὸ πολὺ τώρα, ἔκανε τὸ κάθε τι γιὰ νὰ τὸν εὐχαριστήσῃ σὰν γύριζε κοντὰ της τὸ βράδυ ἀπὸ τὴν δουλειά.

Πήγαινε κοντὰ, τὸν φιλοῦσε, ζητοῦσε νὰ τοῦ πεῖ μὲ κάθε λεπτομέρεια τὸ πὼς πέρασε ἡ μέρα του καὶ τοῦ ἔφερνε στὸ τραπέζι, ζεστὸ καὶ καθαρὸ τὸ φαί του...

Ὅταν ἐκεῖνος τῆς ἔλεγε τὸ πὼς πέρασε, τὸν μόχτο του, τὸ πὼς παρὰ λίγο νὰ κόψει τὸ χέρι του στὴ μηχανή, χτύπαγε μὲ βιάση ἡ καρδιά τῆς Ρηνούλας καὶ τὴν ἔβλεπες νὰ τὸν κοιτάζει μὲ μιὰ συμπόνα καὶ μιὰ τέτοια θλίψη στὰ μάτια πού δὲν κρατιόταν, τὴν ἀρποῦσε στὴν ἀγκαλιά του, τῆς χᾶιδε τὰ μαλλιά κι' ἄλλαζε ἀμέσως κουβέντα. Προσπαθοῦσε νὰ τὴν πεισῃ πὼς ἦταν ψέμματα, πὼς ἦταν παραμύθια αὐτὰ πού τῆς ἔλεγε καὶ πὼς ἡ δουλειά ἦταν λιγώτερο κοπιαστική, πὼς δὲν ἔπερσε κανένα κίντηνο καὶ πὼς ὅλα αὐτὰ πού τῆς εἶχε πεῖ, τῆς τάξε πεῖ γιὰ νὰ τὴν τρομάξῃ...

Ἀλλάξαν ὅμως τὰ πράγματα ὅταν μιὰ βραδυὰ ἡ Ρηνούλα καθὼς γύρισε ὁ Δημήτρης ἀπὸ τὴν δουλειά ἔτοξευε κοντὰ του καὶ τοῦ πε ὅλο χαρὰ πὼς θὰ γινόταν μητέρα...

Ὁ Δημήτρης σὰν τ' ἄκουσε, χαμογέλασε στὴν ἀρχή,—δὲν ἠθελε νὰ τῆς κόψει τὴν χαρὰ στὴ μέση—κι' ἔπειτα ἔπεσε σὲ συλλογισμοὺς.

Δὲν θὰ θελε νὰ κανε παιδί. Ὅχι δὲν θὰ θελε. Τοῦ τόχαν πεῖ τόσοι ἐργάτες πού δουλεύαν στὸ ἴδιο ἐργοστάσιο.

—Πρόσεξε Δημήτρη... Δὲν εἶναι γιὰ μᾶς νὰ κάνουμε παιδιά. Αὐτὰ εἶνε γιὰ τοὺς ἀφεντάδες... Ἐμεῖς δὲν μποροῦμε νὰ τὰ βγάλουμε πέρα. Δὲν εἶνε ἐτούτη περίσταση... Αὐριο μπορεῖ νὰ πεταχθοῦμε στοὺς δρόμους, χωρὶς δουλειά, καὶ θὰ τὰ βλέπεις νὰ πεινᾶνε καὶ θὰ σοῦ καίγεται ἡ καρδιά...

Μὰ στάθηκε ἀνήμερος νὰ μποδίσει αὐτὸ τὸ πράγμα. Ἐπερ-

νη την απόφαση, ρωτούσε και ξαναρωτούσε για τὰ μέσα πού χρειαζόντουσαν πάνω σ' αὐτὸ τὸν σκοπὸ καὶ σὰν ἔφτανε σπῖτι ἄλλαξε γνώμες ὅταν ἔννοιωθε δίπλα του τὴ Ρηνούλα πού ἄκουγε νὰ τοῦ πιάσει με ἀφέλεια ὅτι ποιοῦσε νὰ κάνουνε ἕνα παιδάκι, ἕνα ἀγοράκι ὄμορφο πού θὰ τὸ περιποιόταν πολὺ, πού θὰ τὸ καμάρωναν καὶ θὰ τὸ μεγάλωναν με στοργὴ κι' ἀγάπη.

Ἡ Ρηνούλα πού μέσα στὴν χαρὰ της, τὸ παρετήρησε πὼς ἄλλαξε ὕφος ὁ Δημήτρης κι' ἔπεσε σὲ σκέψεις, πήγε κοντὰ του καὶ τὸν ρωτοῦσε τὸ τι ἔχει...

Τὸ μυαλό της πήγε σ' ἄλλα πράγματα, στὴν δουλειά του. Φοβήθηκε, νόμισε πὼς τὸν ἔπαψαν καὶ στάθηκε ἐκεῖ δὴ περιμένοντας με καρδιοχτύπι τὴν ἀπάντησι. Ὁ Δημήτρης ἀναστενάξε. Θυμώταν πὼς φεγγολοῦσε πρωτύτερα καθὼς τοῦ τόξε πει καὶ δισταξε νὰ τῆς πει τίς μαῦρες του σκέψεις.

— Τίποτα... Τίποτα δὲν εἶνε. Νὰ ἔτσι...κάτι θυμήθηκα τῆς δουλειᾶς μου καὶ μέπιασε τὸ σκελέτι...

Ἡ Ρηνούλα ὅμως δὲν τὸ πίστεψε. "Ἐννοιωθε καλὰ πὼς κάτι ἄλλο συνέβαινε, κι' ἔβαλε ἔγνοιες στὸ μυαλό της.

— "Ὅχι κάτι ἄλλο συμβαίνει..." Ἐλα πές μου Δημήτρη νὰ με χαρεῖς...

Κι' ὁ Δημήτρης τόξε. Μαλακὰ στὴν ἀρχή, τὸ πὼς καλὸ εἶναι τὸ παιδί, μὰ ἔχει πολλές ἔγνοιες. Ἐπειτα ὅμως κουβένια στὴν κουβέντα τῆς εἶπε ὅλες τίς σκέψεις του.

— Τὰ παιδιὰ ὅπως ἔγινε ἐτούτη ἡ περίσταση εἶναι γιὰ τοὺς ἀφεντάδες. Δὲν εἶνε γιὰ μᾶς...

Ἡ Ρηνούλα ἄλλαξε χρῶμα. Ἰσαμε τότε δὲν τῆς εἶχε περάσει ἀπ' τὸ μυαλό της καμιὰ τέτοια ἔγνοια. Τὸ πὼς καὶ πὼς ἔκανε περιμένοντας τὸ παιδί. Σκεφτόταν πὼς θὰ γινόταν μὰ μητέρα, πὼς θὰ ἔσφιγγε πάνω στὸ στήθος της ἕνα ἀγοράκι, ὄμορφο, πού θὰ τῆς γελοῦσε, πού θὰ τὴν κοιτοῦσε με τὰ μικρὰ ματάκια του καὶ θ' ἔπαιζε μαζὺ του καὶ δὲν ἔβλεπε τὴν ὥρα πού θὰ τόκανε καὶ τώρα...

Δὲν μπορούσε νὰ τὸ χωνέψει. Τόσο σπουδαῖο πράγμα θάταν ἕνα παιδάκι ; Κι' ἔπειτα, γιατί μόνο οἱ ἀφεντάδες θάπρεπε νὰ κάνουν παιδιὰ ; Δὲν τόθελε οὔτε ὁ θεὸς αὐτὸ τὸ πράγμα...

Παίδευε ἡ Ρηνούλα τὸ μυαλό της νὰ βρεῖ τὸν λόγο, τὴν αἰτία πού στενοχωριόταν ὁ Δημήτρης με τὴν ἰδέα τοῦ παιδιοῦ...

Στὸ τέλος σκάλωσε στὸ μυαλό της, μὰ ἰδέα. "Ὅχι δὲν τ' ἄρεσαν τοῦ Δημήτρη τὰ παιδιὰ... Θὰ νόμιζε ἴσως πὼς τὸ παιδάκι πού θάκαναν, θάταν ἕνα κακομούτσουνο, ἀδύνατο, με τὸ πρόσωπο γεμάτο σπιράκια, ἀρρωστιάτικο σὰν καὶ ἐκεῖνα πού ἔβλεπε πολλές φορὲς στὴν γειτονιά... Αὐτὸ θάταν... Καὶ τῆς οἰόταν καθὼς τὸν κοιτοῦσε πού καθόταν συλλογισμένος, ἐκεῖ δὴ ἀπέναντί της νὰ τοῦ τὸ φωνάζει...

Νὰ τοῦ πει, πὼς τὸ δικό της τὸ παιδί, θάταν ὄμορφο, τόσο ὄμορφο πού θὰ τὸ καμάρωναν ὅλοι, παχουλὸ, παχουλὸ, με δυὸ ματάκια μεγάλα κι' ἔξυπνα...

Μὰ δὲν τοῦπε... Κάτι τῆς ἔλεγε μέσα της, πὼς ἄλλα σκεφτόταν ὁ Δημήτρης... Πιὸ σοβαρό, καὶ δὲν μπορούσε νὰ τὰ φτάσει τὸ μυαλό της.

Καὶ με τὴν ἰδέα αὐτὴ, ἔτσι τῆς ἦρθε νὰ πάει κοντὰ του νὰ τοῦ χαϊδέψει τὰ μαλλιά καὶ νὰ τοῦ πει... Τί νὰ τοῦ πει; Πὼς δὲ θάκαναν τὸ παιδί ; "Ὅχι αὐτὸ ἦταν ἀστεῖο. Τόξερε δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ μὴ γινόταν... Νὰ, νὰ τοῦ πει νὰ μὴ στεναχωριέται, νὰ τοῦ πει, νὰ τοῦ πει, νὰ μὴ χαλάει ἡ καρδιά του ;... Ἡ, νὰ τοῦ πει πὼς θὰ τὸν ἀγαποῦσε διπλὰ σὰν θὰ γινόταν τὸ παιδί ;...

"Ὅλη ἔκεινη τὴν βραδυνὰ, τὴν πέρασαν στενάχωρα. Ὁ Δημήτρης εἶχε χάσει τὸ κέφι του. Φαινόταν διαρκῶς ἀφροεμένος. Ἐκείνη πάλι πού τὸν ἔβλεπε σ' αὐτὴν τὴν κατάστασι τῆς ἐρχότανε νὰ κλάψει ἀπ' τὸ κακό της... νὰ κλάψει.

"Ὅσο περνοῦσαν οἱ μέρες, κι' ὅσο αἰσθανόταν τὰ σημάδια τῆς ἐγκυμοσύνης, τόσο καὶ πιὸ ἄκεφη γινόταν ἡ Ρηνούλα... Τὸ χαμόγελο δὲν ἀνθίξε πιὰ συχνὰ στὰ χεῖλη της... Καὶ τὰ μάτια της σὰν ἔβλεπε τὸν ἄντρα της, νὰ γέρνει ἀπ' τὴν ἔγνοια, ἀπ' τὴν μαύρη σκέψη πού τοῦ σπύραζε τὰ στήθεια, πολλές φορὲς δακρῶζανε...

Τόξε καταλάβει πιὰ. Δὲν ἦταν ἐτούτη ἡ περίσταση γιὰ παιδιὰ. Ὁ ἄντρας της τῆς τόξε πει: Θάρχόνταν μέρες μαῦρες κι' ἄραχλες, πού δὲν θὰ βρισκόταν οὔτε τὸ ψωμί στὸ σπῖτι, καὶ τοῦ παιδιοῦ θὰ ξεραινόταν τὸ στόμα...

— "Ἄν με πετάζουνε ἀπὸ τὴν δουλειά ; — τῆς ἔλεγε — "Ἄν με βγάλουνε ἀπὸ τὰ καπνά ; "Ἄν βρεθῶ στὸ δρόμο σὰν τοὺς ἄλλους πού διακονεῖουνε ἀκόμα καὶ τὸ ψωμί ; Τί θὰ γινόταν τὸ παιδί ; Πές μου τί θὰ γινόταν... Νὰ τὰ προχθές καθὼς ἐρχόμουνα στὸ σπῖτι, με ἀντάμωσε σὲ μιὰ γωνιά, μιὰ φτωχεῖα γυναικούλα κρατῶντας στὴν ἀγκυλιά της ἕνα μωρό πού μσόκλαιγε... «Δόστε μου κάτι νὰ πάρω λίγο γάλα τοῦ παιδιοῦ μου...» μοῦ εἶπε. Τῆς ἔδωκα δυὸ δραχμὲς κι' ἔφυγε τρέχοντας με χίλιες εὐκές.

Ἡ Ρηνούλα τ' ἄκουγε ὅλα αὐτά. Τ' ἄκουγε στὴν ἀρχὴ με κάποια ἐλπίδα, πὼς δὲν θὰ πεινοῦσε τὸ δικό τους παιδί πὼς θὰ τ' ἄβγαζαν πέρα. Μὰ ὅσο τὰ σκέφτοταν τόσο καὶ περισσότερο γεννιόταν μέσα της ἡ ἰδέα : Νάταν νὰ μὴ γεννιόταν τὸ παιδί... Δὲν θὰ στενοχωριόταν ὁ Δημήτρης...

"Ἀρχισε νὰ σβύνει, νὰ χάνεται σιγὰ-σιγὰ ἡ χαρὰ τῆς ἀπαντοχῆς μέσα ἀπ' τὴν ψυχὴ της, καὶ νὰ γεννιέται, ἕνα ἄλλο αἶσθημα, περιέργο αἶσθημα πού δὲν ἦταν οὔτε μῖσος, οὔτε ἀγάπη. Αἰσθανόταν ἕνα περίεργο αἶσθημα γιὰ τὸ παιδί της πρὶν γεννηθῆ, ἕνα αἶσθημα σὰν μῖσος, γιατί γινόταν ἀφορμὴ νὰ θλίβεται ὁ ἄντρας της— ἄχ πὼς

τὸν ἀγαποῦσε τὸν ἄντρα της !..—καὶ νᾶναι τίς περισσότερες ὥρες στεναχωρημένοι, γεμάτος ἔγνοιες...

Ὡς τόσο ἓνα βράδυ ἔγιναν πῶς χειρότερα τὰ πράγματα. Ὁ Δημήτρης γύρισε γλωμὸς, ἀμίλητος στὸ σπιτι.

Ἔπεσε σὺν πτώμα πάνω σὲ μιὰ καρέκλα κι' εἶδε κι' ἔπαθε ἡ Ρηνούλα νὰ τοῦ πάρει δυὸ λόγια ἀπὸ τὸ στόμα του...

Ἔγινε σὺν τὸ πανὶ ἡ ὄψη της. Τὸν εἶχανε πάψει ἐκεῖνη τὴν μέρα. Τριάντα ἐργάτες εἶχαν σκολάσει ἀπὸ τὸ Ἐργοστάσιο. Τοὺς τότε τὸ μεσημέρι τὸ ἴδιο τ' ἀφεντικό :

— Ἰσαμε ἐδῶ ἦταν. Δὲν μπορῶ νὰ πληρώσω πιά. Οἱ δουλειὲς κόπηκαν...

Οἱ ἐργάτες τάχασαν. Τὸν παρακάλεσαν, τοῦπαν ἓνα σωρὸ λόγια πὼς δὲν πρέπει νὰ τοὺς πετάξει στὸ δρόμο χωρὶς ψωμί, πὼς πρέπει νὰ τοὺς κρατήσει μιὰ πὺν τόσο καιρὸ τοῦ δουλεύαν, μὰ τ' ἀφεντικό δὲν ἔπερνε ἀπὸ λόγια. Σηκώθηκε σὲ μιὰ στιγμή βλαστημῶντας καὶ τοὺς ἔκλεισε κατὰμουτρα τὴν πόρτα.

Ὡστε δὲν ἦταν πιά ἀστεία τὰ πράγματα... Ἡ Ρηνούλα νόμιζε πὼς χανότανε, πὼς τὴν κατάρπαιε ἡ γῆ... Στέγνωσε τὸ λαρύγγι της, χτυποῦσε ἡ καρδιά της ἀλαφιασμένη, ἔκαιγε τὸ πρόσωπό της, καθὼς ἔβλεπε τὸν Δημήτρη νᾶχει χῶσει στίς ἀπαλάμες τὸ κεφάλι του καὶ νὰ στέκεται ἀμίλητος, συλλογισμένος...

— Καὶ δὲν σκέφτομαι τίποτα ἄλλο... Τὸ παιδί...

Εἶπε σὲ μιὰ στιγμή ὁ Δημήτρης σὰ νὰ παραμιλοῦσε, σὺν νὰ μιλοῦσε μὲ τὸ ἑαυτό του.

Κόπηκαν τὰ πόδια τῆς Ρηνούλας... Τὸ παιδί καὶ τὸ παιδί... Νᾶταν νὰ μὴ γεννιόταν... Νᾶταν δυνατὸ νὰ τὸ τραβοῦσε ἀπ' τὴν κοιλιά της, νὰ τὸ πετοῦσε κάτω, νὰ τὸ τσαλαπατοῦσε... Αὐτὸ τὸ παιδί πὺν τῶνοιωθε νὰ ὀρθώνεται ἀνάμεσά τους, μὲ τὸ μικρὸ της τὸ μυαλό, σὺν ἓνα πελώριο μαῦρο φάντασμα πὺν τοὺς ἀπειλοῦσε, καὶ πὺν τοὺς ἔκανε βαθύτερον τὸν πόνο τους...

Χίλιες ἰδέες περνοῦσαν ἀπ' τὸ μυαλό της! Στὰ μάτια της ἔλαμπε μιὰ σπιθα θυμοῦ... Θᾶθελε τώρα μέσα ἀπ' τὴν καρδιά της νὰ μὴ γεννιόταν τὸ παιδί... Νὰ μὴ γεννιόταν τὸ ρημάδιχο.

Ἀνασκαλεύοντάς το, κάτι θυμῆθηκε... Εἶχε ἀκούσει σὺν ἦταν μικρότερη μιὰ γειτόνισσα, νὰ λέει πὼς μερικὲς γυναῖκες τοῦ δαιμόνου, μποροῦσαν νὰ μὴ κάνουνε παιδιά. Κι' εἶχε γελάσει τότε, ἔτσι πὺν κατέβασε τὰ μούτρα της ἡ γοιὰ καὶ τῆς εἶπε ἓνα σωρὸ λόγια...

— Τὸ μυαλό της δηλαδή, πὼς δὲν εἶχε πύξει ἀκόμα, καὶ πὼς σὺν θὰ μπαινε στὸν κόσμο θὰ μάθαινε καὶ ἐκεῖνη τοῦ διαόλου τίς δουλειές...

Σ' αὐτὴν τὴν σκέψη ἀπάνω ἔνοιωσε μέσα της κάποια ἐλπίδα, κάτι σὺν μιὰ χαρά. Ἄν μποροῦσε νὰ γινόταν ἓνα τέτοιο πρᾶμμα... Ἄν μποροῦσε νὰ μὴ γίνει τὸ παιδί. Θὰ τὸ ἔλεγε ξαφνικά στὸ Δη-

μήτρη, τὸν ἄντρα της, καὶ πόσο θὰ χαιρόταν πὺν θὰ ἔφευγαν ἀπ' τὸ μυαλό του οἱ ἔγνοιες... Θὰ πετοῦσε ἀπὸ τὴν χαρὰ της σὺν θὰ τὸν ἔβλεπε ἀλλαγμένο, νὰ μὴ τὸν τυραγοῦν οἱ μαῦρες σκέψεις...

Ὅσο γιὰ δουλειά... θὰ βρισκόταν γιὰ τὸν ἄντρα της... Χέρια νᾶχεις, χέρια γερὰ κι' ἀπὶ δουλειὰ δὲν θᾶτανε δύσκολο τὸ πρᾶμμα.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μέρα κι' ὅλας ἔβριλε μπροστά τὸ σχέδιό της. Εἶχε περάσει τοὺς δυὸ μῆνες... Ὁ καιρὸς ἔφευγε, περνοῦσε γρήγορα. Μέρα μὲ τὴν μέρα φούσκωνε ἡ κοιλιά της, τὴν πίνανε οἱ ζαλάδες καὶ οἱ ἔμετοί. Ἐτεῖτα ὑπῆρχαν ἀκόμη μερικὰ λεφτά...

Ἐτρεξε σὲ μιὰ γειτόνισσα πὺν φαινόταν μπασμένη στὰ πρᾶμματα. Εἶχε βγάλει ὄνομα στὴν γειτονιά. Ὁ ἄντρας της εἶτανε ναυτικός, ἔλειπε καιρὸ ἀπὸ τὸ σπιτι κι' αὐτὴ—ὁ κόσμος ἔλεγε αὐτὰ—εἶχε πιάσει ἀγαπητικό...

Δὲν τὰ συλλογιστήκε ἐτοῦτα ἡ Ρηνούλα. Εἶχε μιὰ δύναμη μέσα της νὰ φτάζει στὸν σκοπὸ της. Πρῶτα ἀργὰ καὶ πὺν τῆς μιλοῦσε σὺν τὴν ἔβλεπε νὰ σκουπιζει στὸ ἀντικρονὸ πεζοδρόμιο καὶ τὴν χαιροῦσε. Τώρα ἔριξε τὰ μούτρα της. Τῶκανε ἡ ἀνάγκη.

Τῆς τᾶπε μὲ τρόπο. Ἀπὸ κουβέντα σὲ κουβέντα.

— Εἶνε γιὰ νὰ κάνει κανεὶς παιδιὰ, κυρὰ Δέσπω — αὐτὸ ἦταν τ' ὄνομά της—ἐτοῦτη τὴν περίσταση ;

Ἡ κυρὰ-Δέσπω πρόθυμα τῆς τᾶπε ὅλα. Τὸ εὐκολώτερο πρᾶμμα εἶνε αὐτὸ. Φτάνει νὰ τὸ θέλεις καὶ στὸ μυνοῦτο ξεμπερδεύεις μ' αὐτὲς τίς ἔγνοιες. Ἦξερε αὐτὴ ἀπὸ τέτοια. Νὰ τίς προάλλες ἡ τάδε τῶροξε τὸ παιδί, βγήκε ἀπὸ τίς σκοτοῦρες, καὶ τώρα κάνει τὴν παρθένα. Ἀλλὰ μήπως ἦταν μονάχα αὐτὴ ; Ἐνα σωρὸ γυναῖκες. Τῆς ἀράδιασε μερικὰ ὀνόματα—μὴ σοῦ φύγει κουβέντα Ρηνούλα πουνθενὰ. Ἐγὼ ἔσένα τὸ λέω γιὰτί σὲ ξέρω πὼς δὲν βγάζεις λόγο— καὶ προσεφέρθηκε πρόθυμα νὰ τὴν βοηθήσει.

Καὶ τῆς εἶπε τὸ μυστικὸ σιγανά, σιγανά—ἔτσι στὸ στεφάνι σου μὴ βγάζεις κουβέντα—πὼς δηλαδή ἤξερε μιὰ μαμμη ποῦταν πολὺ ἔξερη σ' αὐτὲς τίς δουλειές τόσο, πὺν δὲν ἔπιαναν μιὰζα μπροστά της οἱ καλλίτεροι γιατροῦ... Σάμπως δηλαδή δὲν τὸ ξέρομε ; Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς δὲν ἀξίζουν πεντάρα. Πῆραν τὸ δίπλωμά τους μὲ τὸ μέσο. Θὰ μποροῦσε λοιπὸν αὐτὴ ἡ μαμμη νᾶκανε τὴν δουλειὰ της. Ἦτανε μάννα σ' αὐτὰ τὰ πρᾶμματα.

Ἡ Ρηνούλα πὺν τὴν ἀκουγε τόσην ὥρα μόνο πὺν δὲν τῆς φίλησε τὰ χέρια. Τὰ συμφώνησαν, πῆγαν τὴν ἄλλη μέρα στὴν μαμμη—μιὰ γερασμένη γυναῖκα, μὲ δυὸ μικρὰ γκοῖζα μάτια πὺν ἔλαμπαν πίσω ἀπ' τὰ γυαλιὰ πὺν φοροῦσε, τὰ κανόνισαν μαζί της.—Ἐννοια σου κοπέλλα μου... γι' αὐτὸ νοιάζεσαι. Θὰ σοῦ δώσω ἐγὼ νὰ πάρεις κάτι φάρμακα, καὶ ἡ δουλειὰ σου θὰ νετάρει—κι' ἡ Ρηνούλα ξαναγύρισε στὸ σπιτι ὅλο χαρά.

Ἄχνα δὲν ἔβγαλε ἀπ' τὸ στόμα της. Λέξη δὲν εἶπε στὸν Δη-

μήτηρ. Τόν κοιτούσε μονάχα σάν γυροῦσε τὸ βράδυ ἀπὸ τὴν βόλτα ποὺ ἔκανε νὰ βρεῖ δουλειὰ σκυφτός, μὲ τὴ θλίψη ζωγραφισμένη στὸ πρόσωπο καὶ στὰ μάτια τῆς φαινόταν μιὰ σπίθα συμπόνιας...

Μερικὲς φορὲς εἶχε φτάσει στὸ σημεῖο ν' ἀνοίγε τὸ στόμα τῆς, καὶ νὰ τοῦ ἄλεγε ὅλα. Νὰ τοῦλεγε πὼς δὲν θ' ἰ γινόταν τὸ παιδί, καὶ πὼς νὰ, ἔτρεξε ἐδῶ, ἔτρεξε ἐκεῖ· ὅπου νὰ τὰ καταφέρει...

Μὰ ἄλλαζε γνώμη... Θᾶθελε νὰ τοῦ τῶλεγε ξαφνικὰ, νᾶχει πέσει τὸ παιδί πρῶτα, καθὼς θὰ γύριζε στὸ σπίτι...

— Δημήτηρ μου, δὲν θὰ κάνουμε παιδί. Βγάλε τὴν ἔγνοια ἀπ' τὸ μυαλό σου... Καὶ μὲ τὴν ἰδέα αὐτὴ, δὲν ἔβλεπε τὴν ὥρα ποὺ θὰ τῆς κουβαλοῦσε τὰ γιατροσόφια ἢ μαμμὴ καὶ θὰ ἔκανε τὴν δουλειὰ τῆς.

Ἦτανε λέει ἓνα ὑγρὸ ἀπὸ διάφορες οὐσίες ποὺ θὰ τὸ κατάπινε καὶ τέσσερα-πέντε χάπια, ποὺ θὰ τᾶπερνε κι' αὐτὰ ἀνάλογα μὲ τὶς συμβουλὲς τῆς. Ὅταν θὰ γινόταν αὐτὸ, θὰ περπατοῦσε ὥρα στὸ δωμάτιο καὶ τὸ παιδί θᾶπερτε...

Ἡ μαμμὴ τῆς τῶχε πεῖ. Βρισκόταν πάνω στὸ δεύτερο μῆνα—λιγάκι δύσκολο γιατί ἦταν διπλὸς—καὶ τὸ παιδί δὲν θᾶταν παρὰ ἓνα κομματί πηγμένο αἷμα. Δὲν θᾶπρεπε νὰ τρώμαζε σάν ἔφτανε ἢ στιγμὴ...

Μόλις θ' ἄβλεπε τὸ αἷμα νὰ τρέχει, νὰ καθόταν πάνω σὲ καμμιὰ λεκάνη, κι' ἔπειτα νᾶπερτε στὸ κρεββάτι.

Αὐτὴ ἢ δουλειὰ φέρνει μεγάλη ἐξάντλησι καὶ θᾶπρεπε νὰ μνηνί λίγο στὸ κρεββάτι ἢ Ρηνούλα νὰ συνέλθει.

Ἐτοῦτο κι' ἔγινε. Ἡ γερασμένη γυναῖκα ποῦκανε τὴ μαμμὴ μὲ τὰ δυὸ γκριζὰ μάτια, ἔφτασε ἓνα ἀπόγευμα στὸ σπίτι, βρῆκε τὴν Ρηνούλα ποὺ τὴν περιμένε ἀνυπόμονα, τῆς ἔδωσε τὰ γιατροσόφια, πῆρε τὰ λεφτὰ ποῦχαν συμφωνήσει, κι' ἔφυγε κάνοντας ἓνα σωρὸ κοπιμῆντα καὶ κοιτάζοντας μὲ ἀλλοιώτικο βλέμμα γύρω τῆς...

Ἡ Ρηνούλα ἔκρυψε κάπου τὰ γιατροσόφια, ἓνα μπουκάλι ποῦχε λέει κρασί, κινίνο βρασμένο καὶ διάφορες ἄλλες οὐσίες, καὶ τὰ χάπια, κάτι ἄσπρα φουσκωτὰ χάπια κι' ἔπεσε σὲς σκέψες...

Τὸ βράδυ δὲν ἔφαγε τίποτα. Ὁ Δημήτρης ποὺ τὸ παρετήρησε αὐτὸ τὴν ρώτησε γιὰ τὴν αἰτία. Ἡ Ρηνούλα—λίγο ἔλειψε νὰ τοῦ τὸ πεῖ—προφασίστηκε πὼς ἐπονοῦσε τὸ στομάχι τῆς, καὶ πὼς εἶχε πιεῖ πολλῶρα λίγο τσάι...

Ὅλην ἐκείνη τὴν νύκτα δὲν ἔκλεισε μάτι. Ἐβλεπε στὸ πλάι τῆς τὸν Δημήτηρ ποὺ κοιμόταν κι' ἐλογάζαζε τὴν χαρὰ του σάν θὰ τέλειωνε αὐτὴ ἢ δουλειὰ. Τίποτα ἄλλο δὲν σκεφτόταν.

Δὲν αἰσθανόταν κανένα φόβο. Δὲν ἦταν ἢ πρώτη γυναῖκα ποὺ θᾶπερνε αὐτὰ τὰ γιατροσόφια. Ἐνα σωρὸ γυναῖκες, τᾶχαν πάρει καὶ δὲν εἶχαν πάθη τίποτα. Ὅσο γιὰ τὸ παιδί δὲν τῶβαζε στὸ νοῦ τῆς διόλου. Δὲν ἦταν ἐτούτη ἢ περίσταση γιὰ παιδιά. Ὅχι, καλὰ

τῶλεγε ὁ Δημήτρης. Τὰ παιδιά εἶνε γιὰ κείνους ποὺ μποροῦν νὰ τὰ ταΐζουν...

Κι' ἔτσι ὅταν ἦρθε τὸ πρωῖ κι' ἔφυγε ὁ Δημήτρης ἢ Ρηνούλα ἔτρεξε μὲ χτυποκάδι, πῆρε τὰ γιατροσόφια, ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ τᾶχε κρυμμένα καὶ ἐτοιμάστηκε νὰ τὰ καταπιεῖ...

Ἡ μαμμὴ τῆς εἶχε πεῖ νὰ πιεῖ τὸ ὑγρὸ καὶ τὰ δυὸ χάπια. Ἦταν ἓνα κι' ἓνα. Μὴ ἂν δὲν ἔβλεπε αἷμα θᾶπρεπε νὰ τὰ πιεῖ καὶ τ' ἄλλα διό.

Μὴ ἰνέι τῆς κόλλησε. Δὲν θᾶταν καλεῖτερα νὰ τᾶπερνε ὅλα ; Νὰ τέλειωνε μιὰ γιὰ πάντα ; Τὶ δυὸ, τὶ τέσσερα... Ἀκόμα καλεῖτερα. Δὲν θὰ παιδευόταν ὄρες, καὶ ἴσαμε νᾶρθεῖ ὁ Δημήτρης, θᾶχε νετάρει.

Ἐκείνη τὴν ὥρα ποὺ τὰ σκεφτόταν ἢ Ρηνούλα δὲν αἰσθανόταν τὸν κίντυνο μέσα τῆς. Στὸ μικρὸ τῆς μυαλό δὲν εἶχε γεννηθεῖ κινένας φόβος. Τὴν εἶχαν ξεθαροῦσει τὰ λόγια τῆς μαμμῆς κι' ἀκόμα δὲν σκεφτόταν τίποτε, τίποτε ἄλλο παρὰ τὸ πὼς νὰ φτάσει στὸ σκοπὸ τῆς.

Πῆρε πρῶτα τὸ ὑγρὸ ἢ Ρηνούλα. Πικρὸ ποὺ ἦταν... Τῆς ἦρθε νὰ βγάλει τ' ἀντερά τῆς. Ἀναγούλιασε κι' ἓνα οἶγος ξεπέρασε τὸ κορμὶ τῆς.

Ἐτρεξε γογγύρα, χούφτωσε λίγη ζάχαρη στὸ στόμα τῆς καὶ πῆρε ἀπανωτὰ τὰ τέσσερα χάπια...

Πέρασαν λίγα λεφτὰ. Στὸ κοντελό τῆς στάλαζε ἰδρωτὰς, κι' ἢ κοιλιὰ τῆς γουργούραγε ἔτσι ὅπως σάν πέρνουμε ἓνα καθαριστικὸ...

Περπάτησε λίγο ἀπάνω-κάτω στὴν κάμαρη κι' ἔπειτα πῆγε κι' ἔπεσε ἀπάνω στὸ κρεββάτι. Δὲν μποροῦσε περισσότερο νὰ σταθεῖ ὄρθια. Τὰ πόδια τῆς εἶχαν κολεῖ, λύγιζε τὸ κορμὶ τῆς κι' ἐννοιωθε πὼς θὰ σωριαζότανε στὸ πάτωμα.

Ἐπειτα ἀπὸ λίγο, κεῖ ποῦταν ξαπλωμένη ἢ Ρηνούλα αἰστάνθηκε πὼς κάτι ζεστὸ ἔτρεχε ἀνάμεσα στὰ πόδια τῆς...

Τὰ γιατροσόφια τῆς μαμμῆς εἶχανε κάνει τὴν δουλειὰ τους. Ἐβαλε ἀργὰ τὸ χέρι τῆς πάνω στὸ μέρος, κι' εἶδε καθὼς τὸ πῆρε πίσω πὼς ἦταν ματωμένο... Τὰ μάτια τῆς ποῦχαν ἀποχανωθεῖ, ποὺ κοιτοῦσαν κουρασμένα ὀλόϊσα τὴν ἄκρη τοῦ μαξιλαριοῦ ζωντάνειαν γιὰ λίγο.

Μὰ ἔπειτα πάλι, ἀργὰ ἀργὰ, σάν νὰ βίραναν, σάν νὰ μὴ μποροῦσαν ν' ἀνοίξουν κι' ἐκλείναν ἔτσι βαρετὰ...

Πέρασαν ὄρες. Ἡ Ρηνούλα δὲν κουνήθηκε ἀπὸ τὴ θέση τῆς. Ποῦ καὶ ποῦ σάμπως ν' ἀναστέναιζε, σάν νᾶβγαине ἢ πνοή τῆς... Εἶχε ἓνα χροῶμα κέρινο. Φαινόταν σάν μιὰ πεθαμμένη καθὼς ἔμενε πεσμένη στὸ κρεββάτι. Ξαφνικὰ ἀνοῖξε ἢ πόρτα τοῦ δωματίου. Ἐνα πρόσωπο σκυφτὸ φάνηκε στὴν πόρτα. Ἦταν ὁ Δημήτρης ποὺ γύριζε ἀπὸ τὸ τρεχάματα γιὰ ναῦρει δουλειὰ. Κάθονταν πολλοὶ ἐργάτες τοῦ καπνοῦ καὶ δὲν ἦταν εὔκολο αὐτὸ τὸ πράγμα. Μέρους ἔτρεχε ἄσκοπα ἐδῶθε κεῖθε.

Μπῆκε μέσα, καὶ σὲ μιὰ στιγμή ποὺ τὸν τρώμαζε ἢ σιωπὴ ποὺ ἐπικρατοῦσε—εἶχε συνειθίσει τὴν Ρηνούλα ποῦτρεχε καὶ τὸν καλοδεχό-

τανε—σήκωσε τὸ κεφάλι του... Στριφογύρισε τὸ βλέμμα του κι' ἔπεσε πάνω στὸ κρεβάτι πού βοισκόταν ἡ Ρηνούλα.

Ἔνα ἄγριο οὐδλιαχτὸ τοῦ ξέφυγε ἀπὸ τὸ στόμα καθὼς στάθηκε τὸ βλέμμα του ἐκεῖ. Ἡ Ρηνούλα ἦταν κατάχλωμη, σὰν κερί, καὶ τὰ σεντόνια ἦταν κόκκινα ἀπὸ τὸ αἷμα, πὺν ἔσταζε κι' ἔτρεχε στὸ πάτωμα σὰν ρυάκι...

Χύμηξε πάνω της, ἄρπαξε τὸ κεφάλι της στὰ χέρια καὶ τῆς φώναξε, σὰν τρελλός, σὰν δαιμονισμένος...

— Ρηνούλα μου... Μίλα μου Ρηνούλα μου...

Ἡ φωνή του ἦταν πονεμένη, καὶ τὰ μάτια του εἶχαν καρφωθεί πάνω στα μάτια της ποῦταν κλειστά...

Τῆς φώναζε, τῆς μιλοῦσε, ἔσκυβε καὶ τῆς φιλοῦσε τὸ στόμα κι' ἀπὸ τὰ μάτια του δάκρυα ἔτρεχαν κι' ἀδλάκωναν τὸ πρόσωπό του.....

— Μίλα μου Ρηνούλα μου...

Καὶ νὰ τὸ θάμμα... Τὰ μάτια τῆς Ρηνούλας, σὰν ν' ἄνοιγαν λίγο, τὰ βλέφαρά της σὰν νὰ κινήθηκαν, ἄνοιξαν κι' εἶδαν τὸν Δημήτρη, φάνηκε πὺν τὸν εἶδαν, γιατί σὺν νὰ χίμαξε ἕνα χαρῶπο χαμόγελο στὸ πρόσωπό της, πολὺ ἑλαφρὰ, ποῦπρεπε γιὰ νὰ τὸ ἰδεῖς νὰ τὸ προσέξεις καὶ τὰ χεῖλη της κουνήθηκαν ....

— Τὸ.... παιδί....

Ἦταν σὰν ψίθυρος. Μὰ τ' ἄκουσε ὁ Δημήτρης πὺν τρελλός ἀπὸ τὸν πόνο εἶχε σκύψει ἀπάνω της, κι' εἶχε κολλήσει τὸ πρόσωπό του δίπλα στὸ δικό της...

— Τὸ... παιδί...

Κι' ἔπειτα τίποτ' ἄλλο. Ἐκλείσαν πάλι τὰ μάτια της, τὸ κεφάλι της ἔγινε βαρὺ, καὶ τὰ χεῖλη της, κεῖνα τὰ χεῖλη πὺν ἔμοιαζαν σὰν ἀνοιγμένο ῥόδο, σφίχτηκαν, σφίχτηκαν...

— Ρηνούλα μου... φώναξε ὁ Δημήτρης... Ρηνούλα μου...

Οὔρλιαζε, ἔτρεμε σὰν τὸ καλάμι ὀλάκαιρος, οἱ λυγμοὶ τοῦπνιγαν τὸ λαρυγγί, κι' ἔκανε σὰν τρελλός, σὰν τρελλός...

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΕΒΑΝΤΑΣ

ΠΑΡΑΠΟΝΟ

Θὰ μείνω πάντα ἰδανικός κι' ἀνάξιος ἑραστής
τῶν μακροσμένων ταξιδιῶν καὶ τῶν γαλάζιων πόντων
καὶ θὰ πεθάνω μὰ βραδεῖά, σὰν ὄλες τις βραδεῖες
χωρὶς νὰ σχίσω τὴ θολὴ γραμμὴ τῶν ὀριζόντων.

Γιὰ τὸ Μαδράς, τὴ Σιγκαπούρη, τ' Ἀλγέρι καὶ τὸ Σφάξ
θ' ἀναχωροῦν, σὰν πάντοτε περήφανα τὰ πλοῖα
κι' ἐγὼ σκυφτός σ' ἕνα γραφεῖο μὲ χάρτες ναυτικούς
θὰ κάνω ἀθροίσεις σὲ χοντρά λογιστικὰ βιβλία.

Θὰ πάψω γιὰ τὰ μακρινὰ ταξίδια νὰ μιλῶ
οἱ φίλοι θὰ νομίζουνε πὺν τᾶχω πὰ ξεχάσει,
κι' ἡ μάννα μου χαρούμενη θὰ λέει σ' ὄποιον ρωτᾷ :
ἦταν μὰ λόξα νεανικὴ μὰ τώρα ἔχει περάσει.

Μὰ ὁ ἐαυτός μου μὰ βραδεῖαν ἐμπρός μου θὰ ὑψωθεί
καὶ λόγο ὡς ἕνας δικαστὴς στυγνός θὰ μοῦ ζητήσει
κι' αὐτὸ τὸ ἀνάξιο χέρι μου πὺν τρέμει, θὰ ὀπλιστεῖ,
θὰ σημαδέψει, κι' ἄφοβα τὸ φταίχτη θὰ χτυπήσει.

Καὶ γὼ πὺν τόσο ἐπόθησα μὰ μέρα νὰ ταρῶ
σὲ κάποια θύλασσα βαθειά, σὲ τις μακρινὲς Ἰνδίες,
θᾶχω ἕνα θάνατο κοινὸ καὶ θλιβερὸ πολὺ
καὶ μὰ κηδεῖα σὰν τῶν πεζῶν ἀνθρώπων τις κηδεῖες.

165)1931

N. KABBADIAS

A. S. POUCHKIN

ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΛΟΥΛΟΥΔΙΑ

Τὰ τελευταῖα λουλούδια εἶναι πὺν ἀκριβὰ
κι' ἀπὸ τὰ πὺν λαμπρὰ πὺν ἀνθοῦνε σὲ τὴν ἀρχή.
Αὐτὰ, καθὼς μᾶς προκαλοῦν πὺν ζωηρὰ
κάποιους θλιμμένους στοχασμοὺς μὲς τὴν ψυχή.
Ἔτσι καὶ κάποτε μὴν ὥρα χωρισμοῦ
εἶναι ἐντονώτερη τοῦ πρώτου ραντεβοῦ.

(Ἐκ τῶν Ρουσσικῶν)

Σ. Θ. ΣΠ.

Η ΜΑΓΙΑ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΣΤΕΛΙΟΥ ΞΕΦΛΟΥΔΑ

1. Η Ινδική φιλοσοφία, ή τόσο βαθειά και πολυδαίδαλη, δεν είναι πλασμένη για τις δυτικές μας ψυχές. Άλλοι όροι διείσδυσης, άλλες κοσμικές προϋποθέσεις, άλλες συνθήκες ζωής, άλλη πνευματική πειθαρχία, άλλη παράδοση, άλλος άτβισμός, άλλη προ πάντων ψυχασύνθεση μας χωρίζουν απ' αυτούς που πιστεύουν στη **yogha**. (1) Παιδιά του 19ου αιώνα της εξελεγκτικής φιλοσοφίας και του ρασιοναλισμού, δε μπορούμε—μά και δεν πρέπει—να συσσωματωθούμε με την έξω από χώρο και χρόνο βεδική Έννοια. Αυτό όμως δεν μας εμποδίζει να χρησιμοποιήσουμε, στην από πριν καταδικασμένη, αλλά γι' αυτό και τόσο ευγενειάδα έρευνά μας, κάθε στοιχείο που πιστοποίησε την αξία του στην ανατολίτικη μορφή της ανθρώπινης περιπέτειας.

Ένα απ' αυτά τα στοιχεία, ή πεμπτουσιωμένη θά μπορούσε να πει κανείς διδασκαλία της ανατολίτικης κοσμοθεωρίας είναι ή θεωρία της **Maya**, της μη πραγματικότητας του κόσμου. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, τα συγκεκριμένα γεγονότα δεν υπάρχουν. Πρόκειται περί παραισθήσεων. Κάθε συγκεκριμένο πράγμα που συνειδητοποιεί ο άνθρωπος, αποτελεί μέρος της φύσης. Έπομένως, όταν ή φύση θεωρηθεί σαν μη πραγματική, ή συνείδηση αποστρέφεται από το περιεχόμενο που θά μπορούσε να έχει σχηματίζεται τότε ένα κενό όλο και πιο μεγάλο έτσι που στο τέλος δεν μένει πια τίποτα. Κάθε συγκεκριμένο πράγμα, κάθε φυσικό φαινόμενο, τώ «είναι» καταντά στο «μη-είναι» του όποιου δεν είναι παρά μία εφήμερη μορφή.

Ίδια κι' απαράλλαχτα ή πραγματικότητα είναι τόσο στενά συνυφασμένη με τώ όνειρο που χάνει κάθε δυνατότητα αντίθεσης και χωριστής ύπαρξης, έτσι που κινιαντά να μην είναι παρά μία από τις άπειρες μορφές του όνειρου, και, κατά κανόνα, ή λιγότερο δυναμική και ζωντανή. Μοναδική εξαίρεση όταν ή πραγματικότητα—άπειροστή μορφή του όνειρου μπει στο πλαίσιο της τέχνης. Όταν ο τεχνίτης συλλάβει την πραγματικότητα σαν φόρμα της φαντασίας θά πρόκειται αναντίρρηση για τήν ωραιότερη δυνατή μορφή ταύ όντων.

2. Το δεύτερο βιβλίο του Στέλιου Ξεφλούδα, ή «Έσωτερική Συμφωνία» που συμπληρώνει ή μάλλον ολοκληρώνει τώ πιο περιγραφικά «Τετράδια του Παύλου Φυτεινού» είχε κρότο, και πολύ δίκαιο. Είναι βιβλίο μοναδικό στη νεοελληνική λογοτεχνία. Τόσο, που οι κριτικοί μας, συνηθισμένοι να ρίχνουν τις γνώμες τους στα γνωστά καλούπια τώ φιαγμένα για τή μεγάλη πλειονότητα των ρομέϊων κατασκευασμάτων δηλαδή τήν ήθογραφία, τώ πελάγωσαν. Έτσι αγχαρέφτηκαν μάνι-μάνι τώ ούδέτερο επιθετα—βιβλίο πολιτισμένο, ευσυνείδητο, εύρωστο—, αραδίστησαν άνώματα όνόματα που συσπαντήθησαν κάποτε σε κανένα ξένο φύλλο— **Rilke, Gide, Proust**—ρίχτηκαν σαν καταπλέτες διάφορα φοβερά και τρομερά όνόματα—έμπροσθιοισμοί, αυτοφυροβιογραφίες, έσωτερικοί μονόλογοι.

3. Ο Ξεφλούδας, σ' όλο του τώ έργο, έχει πραγματικά έπηρεαστεί από ξένους. Άλλά ή έπιρροή αυτή έξωτερικέβεται περισσότερο στη φόρμα παρά στην ουσία. Και λέγοντας φόρμα έννοώ τήν ολοσδιόλου έξωτερική εμφάνιση του έργου τέχνης κι' όχι τήν άμεσα συνδεμένη με τήν ουσία λεκτική, φραστική, μορφική παράσταση. Έτσι τώ πρώτο του βιβλίο δεν είχε από τόν **Rilke** παρά τόν τίτλο και τή διαίρεση. Η έπιρροή του **Proust**, που πραγματικά υπάρχει περιορίζεται στην λεπτόλογη σε βαθμό που σε κάνει να τρομάξεις, άνάλυση του παραμικρού συναισθήματος. Ο **Gide**, τόν όποιο φαίνεται ότι έχει διαβάσει και

(1) Θάταν καλό οι άναγνωστες αυτού του σημειώματος νάχουν απ' όψει τους κάποιους μελέτη μου που δημοσιέφτηκε με τώ τίτλο «Ο Herman Keyserling και τώ πρόβλημα Άνατολή—Άσση», στα φύλλα 10 και 11 του Περιοδικού «Ο Λόγος».

λά, δεν είναι ο άνθρωπος που θά γινόταν ο δάσκαλος του: ζητά από τους μαθητές του να τόν απαριθμούν κάθε στιγμή, να μην έχουν καμιά πειθαρχία, να είναι ελεύθεροι να δέχονται τώ γόνιμο σπόρο έντελώς άνετηρέαστα...

Έξωθεν που άδίσταχα θά τόν θεωρούσα σαν δάσκαλο του Ξεφλούδα, είναι ο **James Joyce** άν δεν παρατηρούσαμε κάποια προσπίθια να ξεφύγει ο μαθητής από τώ ήλικά γεγονότα τώ όποια με τόσο μαγικό—όχι στην γλυνανάλατη έννοια που περιέχουν οι ρομειλιότικες έκφρασεις: «νύχτα σαραμένη μάγια, μαγική μουσική, κ. τ. ρ.», αλλά στη τραχεία εκείνη έννοια τής μαγείας σαν μητέρας και έχθρας τής θρησκείας—τρόπο εξαυλώνει ο υπέροχος Ίολανδός. Κι' έτσι φτάνουμε στο **Valery Larbaud** σαν δάσκαλο του Ξεφλούδα...

4. Δύο είναι τώ μοτίβα—τά μουσικά όσο και πνευματικά—στά όποια στηρίζεται ή άληθινή αυτή λεκτική συμφωνία που λέγεται «Έσωτερική Συμφωνία».

Τώ ένα, τώ δευτερεύον σαν να πούμε, είναι τώ παλιό, τώ χιλιοειπομένο και στην Εύρώπη τουλάχιστον—παραγασμένο μοτίβο τής φυγής. Τώ άλλο, τώ κεντρικό, τώ βασικό, παλιό κι' αυτό αλλά και υπερχοντέρο, γιατί είναι αιώσιο, τώ μοτίβο τής **Maya**, του Πρωτείου του όνειρου.

Ο συγγραφέας, στις πρώτες άκομα σελίδες του βιβλίου του γράφει: «..... Ένα βιβλίο δίχως γεγονότα, δίχως υπόθεση. Άπόσπαση και άπομάκρυνση τών προσώπων του από τήν πραγματικότητα. Μετατόπιση σε μία πραγματικότητα νέα, που πρέπει να δημιουργήσουμε... Δηλαδή μετατόπιση σε μία πραγματικότητα, που δε θάταν πραγματικότης άφου θά φεύγαμε από τήν πραγματικότητα, τή μία, τή μοναδική... δηλαδή μία μετατόπιση σε έπίπεδο, έξω τής πραγματικότητας, σ' ένα από τώ άπειρα έπίπεδα του όνειρου... μεταπήδηση από μία μορφή τής φόρμας σε μιάν άλλη, από τώ ένα από τώ άπειρα πλαίσια τής φαντασίας σ' ένα άλλο... λεπτές βίριασιόνες, χωρίς καμιά δογματική πρόθεση, γεννημένες από καθαρά αισθητική άνάγκη, πάνω στο αιώσιο μοτίβο τής ανθρώπινης περιπέτειας.

Παρακάτω πάλι, διαβαζουμε: «Τώ κάθε τι βρίσκει σε έκρημότητα και σε άδιόλοπο σχηματισμό και διορθώνεται πάντοτε από τώ μέλλον». Ποιά είναι πάλι ή αξία αυτής τής πραγματικότητας, που δε μπορεί να ύπαρξει άντεξούσια σε κάθε ώρισμένη στιγμή, αλλά προσμένει από τήν άμέσως έπόμενη στιγμή μία διορθωση; Τι είναι αυτός ο άδιόλοπος σχηματισμός ενός καινούργιου κόσμου, έντελώς διαφορετικού από τόν προηγούμενο; Γιατί αυτή ή άέναη κίνηση που, άν εξετάσουμε τώ πράγματα λιγάκι βαθύτερα, δεν περιορίζεται στο χρονικό έπίπεδο, αλλά συναπαντιέται και στο τοπικό; Δηλαδή τώ κάθε τι που βρίσκεται σε άδιόλοπο σχηματισμό δεν διορθώνεται από τώ μέλλον, αλλά και από τις άπειρες μορφές που δίνει τώ όνειρο στη στιγμή άκριβώς που νομίζουμε ότι άντικρύσαμε τήν πραγματικότητα. (Βλ. τώ **Grand-Meaulnes** του **Alain - Fournier**).

5. Τώ μοτίβο τής φυγής, που συναπαντιέται στο έργο του Ξεφλούδα πολύ πιο φανερά από τώ μοτίβο τής **Maya**, και που γι' αυτό τράβηξε άμέσως τήν προσοχή τών περισσοτέρων κριτικών είναι εύκολο, με κάποια προσαρμοσμένη άνάλυση, να άναχτεί σε έλακολούθημα άπαραίτητο του μοτίβου τής **Maya**.

Λέγοντας «φυγή» έννοούμε άμέσως τή φυγή από τώ «έδω», από τώ «σήμερα», από τήν παρούσα κατάσταση τήν παρούσα στιγμή, δηλαδή τήν φυγή από τήν πραγματικότητα όπως τήν έννοούσαμε τή στιγμή που νιώσαμε τήν άνάγκη τής φυγής σε μία καινούργια πραγματικότητα που κι' αυτή θά νιώσουμε τήν άνάγκη να τήν εγκαταλείψουμε τή στιγμή που θά τή φτάσουμε. Έτσι ή φυγή περιορίζεται σε μιάν άέναη μετακίνηση από έναν κόσμο σ' έναν άλλο, και πάλι σ' έναν άλλο κι' έτσι άδιόλοπα, χωρίς τήν έλπίδα, αλλά ούτε και τόν κίνδυνο, να φθάσουμε πουθενά... Κι' ή μόνη δυνατή άέναη φυγή, ή μόνη δυνατή άέναη μετακίνηση δε μπορεί να κατορθωθεί παρά στο όνειρωόδιο βασίλειο τής φαντασίας!

6. Ο **Jean-Paul Richter**, ο περίεργος αυτός κολοσσός που οι ήλίθιες

διπύρες της ιστορίας της λογοτεχνίας ταξινόμησαν ως «ρωμαντικό» έχει σε κά-
ποιο του βιβλίο έναν ήρωα που το μάτι του παίρνει, για μία στιγμή μονάχα, μία
γυναίκα και που το φρυγαλέο αυτό όραμα στέκεται γι' αυτόν το βίθρο στο ό-
ποιο στήνει όλη τη μέχρι τη στιγμήν εκείνη άσκοπη ζωή του.

Ο Edgar Poe πάλι, σ' ένα από τα φανταστικά του διηγήματα που είναι
τά άριστουργήματα της λογοτεχνίας της Maya, βλέπει τον «άνθρωπο του θ-
χλου», τον κοινό άνθρωπάκο που μπορούμε να συναντήσουμε οποτεδήποτε μπρο-
στά μας και που ξέρουμε ότι δεν θα τον ξαναδούμε ποτέ, κι όμως που μας κυ-
ρίεψε μία για πάντα την ψυχή μας.

Ο Ξεφλούδας έτυχε να ταξιδέψει με μία γυναίκα άγνωστη, που ούτε της
μίλησε ποτέ, που ούτε καν την ήξερε... και που κατέβηκε σε κάποιο ένδιαμεσο
σταθμό, όπως έπρεπε να κατέβει για να τραβήξει το δρόμο της, που τίποτε δεν
έλεγε ότι μπορούσε να συναντήσει το δρόμο του συγγραφέα... Κι όμως η γυ-
ναίκα αυτή, η άγνωστη, που την είδε μία στιγμή, που ποτέ πια δεν θα την ξα-
ναδεί, που τη θυμάται σαν ένα θαμπό, εξαυλωμένο όραμα, σαν ένα όνειρο, κα-
τάκτησε την ψυχή του, έτσι που η Anna, ή Lucy, ή μικρή Fosca, όλες αυ-
τές οι άλλθινές, οι πραγματικές γυναίκες να μην είναι στα μάτια του, παρά
άπλως μορφές της πρωτεύουσας εκείνης άγνωστης.

Τό διαβατικό έκεινο όραμα τριγυρνά στην «Εσωτερική Συμφωνία» όπως
ένα ώρισμένο μοτίβο επανέρχεται συνεχώς, ένορχηστρωμένο την κάθε φορά άλ-
λιότιχα, σε μία μουσική συμφωνία. Και είμαι βέβαιος, ότι δεν φτερουγίζει μό-
νο στην «Εσωτερική Συμφωνία», αλλά ακόμα και στην άλλην εκείνην άπειραν-
τη συμφωνία που αποτελεί την ανθρώπινη ζωή και ειδικά τη ζωή του Ξε-
φλούδα.

7. Η άγνωστη αυτή μορφή, το όνειρο αυτό που πεμπουσιώνει όλες τις
πραγματικότητες, μην ήταν τάχα η ίδια η θεά Maya;

ΑΘΗΝΑ 15-8-32.

Α. ΠΗΝΙΑΤΟΓΛΟΥ

Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ: "ΤΑ ΕΦΗΜΕΡΑ,"

Ένα κριτικό σημείωμα! Δεν ξέρω αν έχω δίκιο, μα μου φαίνεται πως η
λέξη «Κριτική» είναι παρανοημένη στον τόπο μας.

Κάποτε, στο Γυμνάσιο, μας έδιναν να διαβάσουμε διάφορα βιβλία και μας
υποχρέωναν να γράψουμε τις εντυπώσεις μας, «τι έκαταλάβαμε».

Δέ βρίζω να έχουν και μεγάλη διαφορά από εκείνα τα μαθητικά δοκίμια,
τά περισσότερα «κριτικά» σημειώματα της εποχής. Εκείνα είχαν μάλιστα τοῦτο
τό πλεονεχτημα: Αφηναν να φαίνεται πως οι δόκιμοι συγγραφείς τους, είχαν
σκόψει με κάτσια ειδήβεια άπάνω στα βιβλία που έμελλε να κατοκρεουργήσουν
...όλους διάλου ακούσια και άσυνείδητα.

Ένω οι νεαροί κριτικοί μας... Α! ξέρουν καλά τη δουλειά τους. Αρχίζουν
πάντα μ' ένα πρόλογο, σαν και μένα τώρα δά, που άφίνει να φαίνεται πως ξέ-
ρουν καλά τι θα πη κριτική, ψυχολογική ικανότητα, ανάλυση μιάς ψυχής, διά-
φορης και άσχετης προς τη δική τους τι θα πη άμεροληψία, εξαφάνιση κάθε
προσωπικής προτίμησης, παρατηρητικότητα.

Όλα τά ξέρουν. Μα άντικαθιστούν απλούστατα κάθε σοβαρότερη μελέτη,
με ένα πρόχειρο σημείωμα, γιατί τό προς κρίσιν βιβλίο «δεν αξίζει τον κόπο»
—δεν έχουν άδικο κάποτε—μα συχνότερα γιατί με τόσο μόνο θεωρούν εξαντλη-
μένο τό θέμα τους.

Και άς υπάρχουν μέσα σ' αυτές της κακότυχες σελίδες, παλμοί ειλικρινείας,
κάποτε μεγάλοι άνθρωπιοι πόνοι και τά ρέστα.

Περνάνε άπαρατήρητα, αν δεν έτυχε και ο κριτικός αυτός να έχη ζήσει η

πονέσει μ' έναν όμοιο τρόπο.

Έτσι, μπορεί να θεωρηθούν πολυλογίες και κοινοτυπίες, τά ωραιότερα έ-
ρωτικά τραγούδια, γιατί έτυχε να μην έχει συναντήσει στο δρόμο του ποτέ ο κριτικός
την άγίτη. Η να κριθούν ως στεία παραληρήματα άπαισιοδοξίας, άλλθινά
όρατα ποιήματα, αν ο κριτικός δεν έβασανίστηκε ποτέ από έρωτηματικά χωρίς
άπάντηση και προβλήματα δίχως λύση. Όλα τά βλέπουν οι νέοι κριτικοί πίσω
από τό πρίσμα όχι της αισθητικής τους—ας ήταν κι αυτό—μα της προσωπικής
τους αισθηματικότητας.

Έχω υπ' όψει μου τους πολύ νεαρούς διανοούμενους, που πέρνουν την έ-
λευθερία να γράψουν μία κριτική εύκολο είδος — και γεμίζουν τά δευτερεύον-
τα φύλλα από άνακρίβειες και προχειρολογίες.

Τά είπα τούτα γιατί προκειμένου να πω λίγα λόγια για τά τραγούδια του
κ. Κοτζιούλα, δεν ήθελα να τιλοφορηθουν: Κριτικό σημείωμα.

Προτιμώ να επαναλάβω όπως τότε στο Γυμνάσιο: Έντυπώσεις από τό
βιβλίο: «Έφήμερα».

Και πρώτα, διαβάζοντας αυτό τό βιβλίο, είχα την έντύπωση πως τόγραφε
ένας ποιητής. Η ψυχή αυτού του ανθρώπου, είναι η ίδια μία λύρα. Η χορ-
δές της, πάλλουν στο παραμικρότερο φύσημα ζωής η θανάτου.

Είναι ο άνθρωπος, που έννοιωσε τη θλιβερή άοριστία κάποιων στιγμών,
την άκαθόριστη θλίψη των δειλινών, την αινιγματώδη κάποτε διάθεση της βα-
σανισμένης ανθρώπινης ψυχής μας. Πονεί τον πόνο του ανθρώπου. Τον πόνο
που μάς ποτίζουν τά πράγματα που τελειώνουν... Τά όνειρα που σβύνουν, τά εί-
δωλα που γκρεμίζονται οικτρά από τ' αδύνατα βάρη τους. Και μέσα στο συγ-
κρατημένο παράπονο του κ. Κοτζιούλα, μέσα στη θλιβερή του έγκατερέρηση, μαν-
τεύει κανείς την άφωνη διαμαρτυρία της γενειάς μας.

Κάποια μέρα που θα τύχει να σκεπάσει κάποιον άκαθόριστο σύννεφο, βαρύν
την ψυχή σας, εκεί κοντά στο σούρουπο, που θ' αρχίζει να σκοτεινιάζει, σταθήτε
μπροστά σ' ένα παράθυρο άνοιχτό κι διαβάστε στίχους του Κοτζιούλα: Θ' ά-
νεβούνε στα μάτια σας δάκρυα, που δέ θα κυλίσουν... και θα νοιώσετε στο λαιμό
κάποιο κόμπο.

Είναι ένας «poëte decadent» ο νέος που έγραψε τά «Έφήμερα», με
μία διάθεση μελαγχολική και άπαισιόδοξη, με μία ψυχή άνήσυχη που δεν έμα-
θε τι γυρεύει άζόμη.

Θά μάθει ίσως, όταν θα βρει μία μέρα τον έαυτό του. Γιατί σαν να μην
τόν έχει εύρει ως τώρα.

Τά ίδια τά τραγούδια του, είναι συχνά άπηχίσεις ξένων τόνων.

Άπηχίσεις. Όχι μίμηση.

Η επίδραση κάποιων ποιητών, όπως του Καρυωτάκη—άπ' όλες περὶ έντο-
νη—, της Πολυδούρη, των Γάλλων, είναι φανερή. Δέ σκλαβώνει όμως την προ-
σωπικότητα του ποιητή. Φαίνεται μονάχα νάνοιωσε τόσο βαθεία την ξένη αυτή
ποίηση—ειδικώς του Καρυωτάκη—, που άφομοιώνει κάποιες στιγμές τη δική
του με δαύτη, και μάς δίνει τραγούδια παρόμοια στη φόρμα και συχνά και στη
σύλληψη.

Τέτοια, τό «Τραγούδι», «Φίλοσοφείν», «Μαρία Πολυδούρη» και άλλα, που
δεν παύουν να είναι από τά ωραιότερα της συλλογής.

Τό ίδιο, στα τελευταία δύο τετράστιχα της σελίδος 9, μα και άλλου, νομι-
ζει κανείς πως άκούει τη συμπαθητική ποιήτρια του θανάτου:

«Τώρα που γύρω μου η σκιάς πληθαίνουν όλοένα
όποιοι κι' αν είστε φύγετε κ' αφήστε με μονάχο
Πρέπει τό τέλος ήσυχο να μ' εύρη και κανένα
δέ θέλω στην επίσημη ώρα κοντά μου νάχω».

Ἡ πικρία του ὄμως, δὲ φτάνει σάν τοῦ Καρυωτάκη στή σαρκαστική περιφρόνηση. Καταλήγει στή ἐγκαρτέρηση.

Τό κλάμμα του πάλι, δὲν εἶναι διαπεραστικό. Εἶναι μόλις ἓνα παραόποιο **dissimulé**.

Θά ἤθελε ἴσως νὰ μπορεῖ νὰ μὴν κλαίει. Καί θά ἔπρεπε νὰ μὴν κλαίει..

Γιατί κάθε νέος νὰ νομίζει τὸν ἑαυτὸ του, **raté**; Ὁ κ. Κοτζιούλας εἶναι νέος. Εἶναι ποιητής. Ξέρει νὰ γράφει. Ἡ ρίμα του εἶναι ἀνετη, πλούσια. Ὁ στίχος του, χώρια ἀπὸ μερικὲς ἀτημελησίες—σπάνιες κι' αὐτὲς—, εἶναι ἀρμονικός, καλοδουλεμένος.

Ἄς πάψει ν' ἀγαπάει τὸν πόνο του. Γιατί τὸν ἀγαπάει ὁ κ. Κοτζιούλας.

Πιστεύει σάν ὄλους μας, πὼς αὐτὸς ὁ πόνος μᾶς κάνει ὀραίους. Καί δὲν ἐννοοῦμε νὰ τὸν τινάζουμε ἀπὸ πάνω μας αὐτό, πού

«ὄλο μᾶς σφίγγει νὰ μᾶς πνίξει,
τέρας ἀπίθανον ἢ πλήξη».

Ὁ Θεοτοκάς ἔχει δίηχο. Πάσχουμε ἀπὸ ἥττοπάθεια.

Κάπου, λέει ὁ Κοτζιούλας :

«Σὲ λίγο πὺν ὄλα πὺν πιστὰ μὸν ἀπόμειναν τοῦ κόσμου
θ' ἀρχίσουν σὲ ὑποχώρηση νὰ φεύγουν ἀπὸ μπρὸς μου,
ἐγὼ ἥττημένος θ' ἀφεθῶ στήν ἐγκατάλειψη ὄλος
κι' αὐτὸς ἀπ' ὄλους πὺν πολὺ θὰ μὸν πηγαίνει ὁ ὀρός».

Ἄπὸ τέτοιους στίχους γεμάτους νοσηρότητα καὶ ἀβουλία, μὰ πὺν δὲ παύουν νὰ εἶναι ὀραίοι καὶ περιεργὰ ὑποβλητικοί εἶναι ὄλο τὸ βιβλίον, γεμάτο

Ὁ Κοτζιούλας ἀγαπάει τὸν πόνο του. Ἐπιμένει νὰ τὸ πιστεύω.

Δὲν τὸν ξέρω. Ὁ **Sainte Beuve** ἔλεγε πὼς γὰ νὰ μιλήσει κανεὶς γιὰ ἓνα ἔργο, πρέπει νὰ ἔχει ὑπ' ὄψει του τίς βιογραφικὲς περιστάσεις πὺν θὰ μπορούσαν νὰ ἐξηγήσουν τὸ ἔργο, διὰ τοῦ χαρακτήρος.

Ἐδῶ δὲν πρόκειται περὶ κριτικῆς. Ἐξηγήσαμε. Αὐτὸ δὲ μ' ἐμποδίζει νὰ πιστεύω, πὼς ὁ κ. Κοτζιούλας εἶναι ἀπὸ τοὺς νέους τοὺς ἀνεπανόρθωτα, κατὰ τὴ γνώμη τους δυστυχεῖς, πὺν δείχνουνε «μὲ ὑπερηφάνεια τὴν πληγὴ τους στὸν ἥλιο» καὶ πὺν ἂν τοὺς προσφερόταν ἡ λύτρωση θὰ διστάζαν νὰ προδώσουν... τὸν πόνο.

Σάν ἓνας ποιητής, μονάχα σάν ποιητής, πιστεύει πὼς εἶναι ὀραῖο μονάχα ὅτι εἶναι ἀπραγματοποίητο. Καί σάν ἄνθρωπος τῆς ζωῆς, δὲν τολμᾷ νὰ ἀλλώξει τὰ χέρια γιὰ νὰ πάρει αὐτὸ πὺν τοῦ δίνεται καὶ πὺν ληθεῖ. Δὲν καταβάλλει καμμιὰ προσπάθεια γιὰ νὰ κάμει τὰ ὄνειρά του ἀλήθειες. Φοβάται ἴσως μήπως ἡ ἀλήθειες δὲν εἶναι ὀραίες σάν ὄνειρα...

«Τώρα πᾶ πρόφαση μπορεῖ γιὰ λίγο ν' ἀπαλύνῃ
τὸν πόνο τὸν ἀσώπαστο πὺν σὰ λυγμὸς μὲ πνίγει ;
Μοῦ μίλησ' ἓνα ἀπόγευμα γεμάτη καλοσύνη
κι' ἐνῶ εἶχε ὀθει νὰ μὸν δοθῇ τὴν ἀφίσα νὰ φύγῃ».

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο βρίσκεται τὸ λάθος μας. Ἐνα λάθος βασικό, καταστρεπτικό. «Οἱ ἑπόμενες γενεές, θὰ γηρέψουν ἀπὸ οὐτὴ τὴ στείρα ἐποχὴ μας, εὐθύνας».

Ὁ πόνος μας δὲ μᾶς κάνει ὀραίους. Συμπαθητικούς ἴσως ναί. Μὰ καὶ κάτι ἄλλο. Ἄς τ' ὀμολογήσουμε. Ἀξιοθρήνητους.

Γιατί νὰ κινῶμε τὸν οἶκτο; Εἶμαστε νέοι. Ἄς φροντίσουμε νὰ διαθε-

σομε κίπως καλύτερι, ἐπιφέλεστερα αὐτὰ μας τὰ νιάτα.

Ἄς πάψουμε νὰ κλαίει καὶ πὺν πνιτὸς ἄς πά ρουμε νὰ γυρεύουμε ὄσα δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δοθοῦνε.

Βέβαια ὁ πόνος ὑπῆρξε πάντα μιὰ σημαντικὴ πηγὴ γιὰ τὴν ποίηση, ἀνεξάντητη. Μὰ εἶναι καιρὸς περὶ, ν' ἀντικρύσει τὸν πόνο περὶ ἀντικειμενικὰ ὁ κ. Κοτζιούλας. Ἐξῆ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του, πλατύτερα καὶ μὲ περισσότερο θάρρος.

— Καί γιὰ νὸ τελειῶνω :

Ὁ κ. Κοτζιούλας εἶναι ποιητής. Ἀληθινὸς συμπαθητικὸς ποιητής, πὺν ἐτραγουδῆσε κι' αὐτὸς τὸν καῦθὸ μᾶς ἀδικημένης ἐποχῆς μ' ἓναν τρόπο ὀραῖο.

ἴσως—δυστυχῶς περισσότερο ἀπὸ κάθε μεγαλόστομο, σωτήριο κήρυγμα νὰ μιλῶν οἱ μελαγχολικοὶ στίχοι του στήν ψυχὴ μας.

Μὰ θὺν περιμένομε—τοῦ τὸ γυρεύουμε, τὸ ἀπαιτοῦμε—νὰ χρησιμοποιήσει στὸ μέλλον τὴν ποιητικὴ του ἱκανότητα, τὴ θερμὴ του πνοή, γιὰ νὰ μᾶς δώσει τραγούδια μὲ περισσότερο φῶς, ἀέρα, ζωή.

Ἐκεῖνα, δὲν θὰ εἶναι ἴσως... «Ἐφήμερα».

TZENIA KABBADIA

ΕΝΑΣ ΝΕΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ (*)

Τα «Παραπονεικὰ χαμόγελα» εἶνε ἀπὸ τίς δυο τρεῖς τελευταῖες συλλογὲς πὺν ξεχωρίζουν.

Εἶνε ἡ πρώτη συλλογὴ του κ. Γ. Βογιατζή, πὺν ἀνάγια ἀνάγια σε περιοδικὰ, μᾶς παρουσίασε μερικὰ ἀπὸ τα τραγούδια τῆς με το ψευδῶνυμο : «Ἄρης Μακροχωρίτης».

Τα τραγούδια του φέρνουνε μιὰ ιδιότροπη σφραγίδα. Ἀνήκει στους νέους πὺν καταβάλλανε με αξιοσέβαστη προσπάθεια νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸ κύκλο τῆς Παλαμικῆς σχολῆς, πὺν χει τίς ρίζες τῆς στα τέλη του περασμένου αἰῶνα. Ὁ ποιητής, ὀπως κάθε τεχνίτης, γενιέται καὶ γίνεται. Ἐνας ποιητής εβδομήντα χρονῶ δε μπορεῖ ἐφκολε νὰ ἀλλάξῃ θὰ ναι σχεδὸν πάντα ὁ ἄνθρωπος πὺν πλάστηκε καὶ διαμορφόθηκε μεσ στα σαράντα του πρώτα χρονία, με τίς ἴδιες ἀρχές, μιὰ περσότερο μεστομένος. Εἶσι κι ὁ κύκλος του θ ἀνήκει σε κείνα τα χρονία, ἐνόσο θ ἀκλουθαίε πιστὰ τὸ Δάσκαλο. Ὡς τόσο, ὁ Βογιατζής, εἶνε ἀπὸ κείνους πὺν νοίσαν πὺν πρέπει νὰ τραβήξουν πρὸς τα μπρὸς. Μπορεῖ κι ὁ ἴδιος νὰ πιστέβει πὺν δε βρῆκε ἀκόμα τὸ σίγουρο δρόμο, τὸ σημερνό. Μὰ κι ἂ δε βρῆκε ἀκόμα τὸ σημερνό δρόμο ἀπόλυτα, δὲν πα νὰ πει πὺν τραγουδάει πράματα, πὺν σήμερα δε συγκινοῦν. Ζοῦμε σε μιὰ κατάσταση μεταβατικῆ. Εγὼ ξυπνάμε μπρὸς σε μι ἀβγὴ ὀδίνη, δε ξεχνάμε ὀμως τὸ χτεσινὸ τ ὄνειρο καὶ τὸ θυμούμαστε τόσο, π ἀκόμα τὸ λιτρεύουμε σα ζωντανό. Ὁ καιρὸς θὰ μᾶς φανερώσει τὸ ποιητὴ πὺν γενικό, πὺν ἀντιπροσωπεφτικό τῆς ἐποχῆς μᾶς.

Ἡ τέχνη ἀκλουθαίε τίς κοινωνικὲς συνθήκες. ἀφτὲς εἶνε ἡ πηγὴ τῆς κ οἱ διαμορφωτὲς τῆς. Ἡ τέχνη δε φτιάχνεται μεσ σε καλοῦπια ἀέρινα. Ἐνας νέος σημερα θὰ τραγουδήσει τὴ γυναίκα εἶνε τὸ πρώτο πράμα πὺν συγκινεῖ τὸν ἄνθρωπο. Βγαίνοντα; στή κοινωνία θὰ συγκινηθεῖ ἀπὸ τόσα ἄλλα ! Ὁ θὰ τραγουδήσει τα συναισθήματα του πλέργια, γενικά. Ἡ γυναίκα μέσα σ ἀφτὴ τὴ κοινωνία, θὰ συγκινεῖ πάντα. Τι θὰ κάνει ἄβριο, σαν ἀλλάξῃ ἡ μορφή τῆς κοινωνίας, δε ξέρουμε. Προφητεῖες δε χωροῦνε. Ὡς τόσο ὀμως σήμερα δε συγκινεῖ μόνο ἡ γυναίκα. Ἡ κοινωνία μᾶς ἔχει τόσα πράματα πὺν συγκινοῦν ! Ἡ ἴδια εἶνε γιὰ κλάματα...

Εἶμαι βέβαιος πὺν ὁ κ. Βογιατζής, μεσ στα «Παραπονεικὰ Χαμόγελα»,

(*) Διατηροῦμε τὴν ὀρθογραφία τοῦ χειρογράφου. Σημ. τῆς Ἐπιμελητείας.

μης φανέρονε όλα του τα τραγούδια, δε θ' αναγκαζόμουν να διατυπώσω τη παρατήρηση μου αυτή.

Τα τραγούδια του σκορπούν ένα λαφρή ρομαντισμό και λυρισμό τόσο πού χουν τη δύναμη ακόμα σήμερα να συγκινούν και να τραβάνε. Ο στίχος του είναι μουσικός κι αρμονικός. Ο κ. Βογιατζής, μας παρουσιάζει μεσοστία ποωτοφρανή για τους νέους μας. Μερικά πράγματα τόσο συνειδητά, τα τραγουδάει με τόση λεπτότητα και με τόση αρμονικότητα, που διακρίνουμε μέσα τους τη φρίμα νες τεχνική. «Η Θεατρίνα» λογογράφη, με δικαιώνει. Μα δεν είναι μον' αφ'ό. Ένα διόστιχο του «στην άγνωστη περσική», τόσο απλό, τόσο υλιστικό και πεζό, μα τόσο πετυχημένο, που συγκινεί και τον πιο άμουσο :

«... Ένα τραγούδι σάν κι' αυτό τής ρόμπας σου, γοργό,
που τόλεγε σερνάμενη στις σάρκας σου τ'ο χνούδι».

Υστερα ένας άλλος στίχος του στη «Βροχή», ολόκληρο απαλό ποίημα, με βγενική πνοή : «Η άργη βροχή λυπήθηκε τ'α ρόδα να ξεπλύνει...».

Η «Διανία» μια ερωτική χειμωνιάτικα άνοιξη, τραγουδημένη στην εντέλεια.

Το πιο γλυκό μέρος της συλλογής, είναι οι «Παλιές Άγάπες» με τη «Χαμένη εὐωδιά» και τη «Βροχή» τραγουδάει σε δουλεμένα δεκαπεντασύλλαβα και σε μακρύτερους στίχους :

«Χαμένη εὐωδιά»

«Και τώρα πιά με τού φτωχού μας έρωτα τ'ο σώρωμα,
δὲ μου ἀπομένει τίποτε νὰ σὲ ξαναθυμίζει,
παρὰ μονάχα τ' ἄτυχο μαντήλι σου μὲ τ' ἄρωμα,
πὸ μὲνει ἐδῶ καὶ τῶν ματιῶν τῆ βροῦση μου σφουγγίζει.
Κι' ἄξαφνα πάλι, πὸν τρελλὸς μὲ πάθος τὸ μυρσίσηκα,
πὸ ἀδύναμη ἐγνοῶσα ἀπὸ πρὶν τὴν εὐωδιά του νάνα·
τάχα, τὰ δάκρυα πὸν ἔχουσα, ὅταν σ' ἀποχωρίστηκα
πῆραν μαζί τὴν πρωτὴν τῆς δύναμη, καὶ πάνε» ;

Ο κ. Γ. Βογιατζής τραγουδῆει τον έρωτα—δυο τρία ποιήματα του μόνο κάποιον εξίμωση. Σ' αφ'ό το είδος χωρίς αμφιβολία πέτυχε. Αλλά η ικανότητα του στη τέχνη, δὲν είναι μόν' αφ'ό πρέπει όμως να το νοήσει μόνος του μελέτη κι' αυτοκριτική θέλει το πράγμα. Η ζωή στέκει πάντα ο γνώμο·ας' κι' ανοίγεται μπροστά του, δρόμος πλατῆς.

Ο κ. Γ. Βογιατζής, ίσως ν' αποτελεί το μοναδικό νέο ποιητή, μαζί με το Γιώργο Κοτζιούλα, που χει τη δύναμη κι' όλα τα προσόντα να τραγουδήσει πιο πλατιά τη σημερινή ζωή.

Ο δέφτερος μας παρουσιάσε στα «Εφημέρα» μια πιερή «σάτυρα» μ' αφ'ό δε λείπει απ' το κ. Βογιατζή και θα μας τ'ο δείγνε, αν μέσα στη συλλογή του—καθὸς εἶπα και παραπάνω—μας παρουσιάζει κι' άλλα τραγούδια του.

Τα «Παραπονετικά Χαμόγελα» δὲν είναι εφκαρία για μερικούς μικρόχολους κριτικούς, που καιροφυλαχτούνε να προβάλλει κανένας νέος, για να κάνουν με ύφος αφελέστατου δημοσιογράφου, έκθεση ιδεών, γνώσεων κ' εφεβρέσεων.

Ο κ. Γ. Βογιατζής παίρνει θέση μεσ στη λογοτεχνία μας.

ΑΔΩΡΑ ΔΩΡΑ

Η «Παλαμική βιβλιογραφία», που πρὶν ἀπὸ λίγες βδομάδες ἔβγαλε ὁ κ. Κατσιμπαλής, είναι ἡ πρώτη ἀπόπειρα συστηματικῆς καλλιέργειας τῶν βιβλιογραφικῶν ἀναγκῶν, μιάς ἀπὸ τίς πρώτες, τίς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις ἑνὸς εὐ-συνειδήτου μελετητῆ. Καὶ μόνον γι' αὐτὸ, θὰ πρέπει νὰ προσεχτεῖ καὶ νὰ μελετηθεῖ, τόσο τὸ γενικὸ σύστημα τῆς ἔρευνας, πὸν ἀκολούθησε ὁ συλλέκτης, ὅσο κι' ἡ διάρθρωση τοῦ ἔργου του, ὅπως τὸ παρουσιάζει, συμπληρωμένο γιὰ ἕνα διάστημα χρονικὸ.

Σχετ. καὶ μετὸ πρῶτο, ὁ ἀναγκαῖος πρόλογος λείπει. Κι ἦταν ἀναγκαῖα ἡ ὑπαρξή του, γιατί ἡ βιβλιογραφία, ἡ χρησιμότητά της, ὁ τρόπος περισυλλογῆς τοῦ ὕλικου, ὁ τρόπος κατάταξής του, οἱ εἰδικοὶ κανόνες πὸν ἀκολούθησε ὁ συλλέκτης στὴν ἔρευνα καὶ στὴν ταξινόμηση, ὅλ' αὐτὰ εἶναι προβλήματα γιὰ 'κείνον, πὸν πρώτη φορά μετὰ τὴν γενικότητα τῆς βιβλιογραφίας τοῦ Πολίτη παίρνει ἕνα τέτοιο βιβλίο στὰ χέρια του, ἔστω καὶ προκειμένου γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

Θὰ μπορούσε ὁ κ. Κατσιμπαλής, με γνώση ἀποκτημένη ἀπὸ τὴν πείρα, νὰ μᾶς ἀναπτύξει σ' ἕνα σύντομο πρόλογο, ποιῆς συνθήκες ἐπικρατοῦν, ποιῆς κατευθύνσεις ἐπιβάλλεται ν' ἀκολουθηθοῦν ἀπ' τοὺς νεοέλληνες συλλέκτες—γιατί φυσικά, ὁρισμένα σχέδια, κλισῆ, πὸν ὡς τώρα δόθηκαν ἀπὸ ἄλλους, πρέπει νάνα πολὺ ἐλαστικά, γιὰ νὰ κρατηθοῦν, μετὸν ἀπὸ τὰ πρὶν—καὶ πολλῆς φορῆς «ἀπ' ὑψηλοῦ» χαραχτήρα τῶν. Ἀπὸ τὴν ἀποψην αὐτὴ λοιπόν, ἡ «Παλαμική βιβλιογραφία» παρουσιάζεται μ' ἕνα σημαντικότερο κενό. Μένουμε μετὸν ἐλπίδα, πὸς αὐτὸς ἢ κάποιος ἄλλος, τώρα ἢ ἀργότερα, χρησιμοποιώντας τὰ διδάγματα τῆς πείρας, θὰ θελήσει νὸ μᾶς ἐκθέσει τοὺς βασικότερους ὅρους—καὶ τίς ὁδηγίες, γιὰ τὴν βιβλιογραφικὴ ἐργασία ἀπάνω στὶς ἑλληνικῆς ἐφημερίδες καὶ τὰ περιοδικά.

Ὅσο γιὰ τὴν κατάταξη, πὸν κάνει στὸ μαζεμένο ὕλικό του ὁ κ. Κ. θὰ εἴχαμε πολλῆς ἀντιρροήσεις.

Η συλλογὴ ὅλων ὅσων ἔγραφε ὁ Κ. Παλαμᾶς, κι' ἀκόμα ὅλων ὅσων ἐγράφησαν γιὰ τὸν ἴδιο, περιορίζεται στὸ χρονικὸ διάστημα 1926-1931. Τὸ γιατί, ὁ κ. Κ. δὲ μᾶς τὸ λέει. Ὑποθέτουμε, πὸς ἀπ' τὸ 1926 ἀπεφάσισε τὴν περισυλλογὴ τοῦ ὕλικου γιὰ τὴν ἔκδοση τῆς βιβλιογραφίας, ἂν καὶ νομίζουμε ὅτι, γιὰ λόγους τουλάχιστον τυπικῶν, θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπῆρχε κάποιο σημεῖωμα.

Τὸ ὕλικό αὐτὸ ὁ κ. Κ. τὸ χωρίζει σὲ κάθε χρόνο καὶ τὸ διαιρεῖ σὲ δύο γενικότερες κατηγορίες : 1) *στὰ ἔργα τοῦ ποιητῆ* καὶ : 2) *στὴ βιβλιογραφία*.

Καὶ πρῶτα γιὰ τὴν ὀρολογία, πὸν μεταχειρίζεται : Ὁ κ. Κ. ὀνομάζει στὸ ἐξώφυλλο «Παλαμική βιβλιογραφία» ὅλο τὸ βιβλίο πὸν ἐξέδωσε. Μέσα ὅμως, στὴν κατάταξη πὸν ἀκολουθεῖ, «βιβλιογραφία» ὀνομάζει μόνον τὸ *δτι γράφηκε* γιὰ τὸν Παλαμᾶ. Παραλείποντας τὴν ἀντιλογικότητα αὐτοῦ τοῦ χωρισμοῦ—ποτὲ δὲν μπορεῖ μιά εἰδικότερη καὶ μιά γενικότερη ἔννοια νὸ ἔχουν τὸ ἴδιο ὄνομα—εἶναι παράξενο πὸς ἀποχωρίζονται ἀπ' τὴ «βιβλιογραφία» τὰ *ἄσα ἔγραψε* ὁ ποιητῆς. Ὅπως σωστά ἔχει ἡ ἐπιγραφή τοῦ βιβλίου, τὴ βιβλιογραφία, τὴν ἀποτελοῦν μαζί καὶ τὰ δύο.

Τὰ ἔργα τοῦ Κ. Παλαμᾶ τὰ χωρίζει ὁ κ. Κ. σὲ διάφορα μέρη, ἀνάλογα μετὸν τόπο πὸν δημοσιεύτηκαν. Πρῶτοῦ συνεχίζουμε, σημειώνουμε ὅτι στὴ διαίρεση «Περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες», δὲν ὑπάρχει τίποτε πὸν νὰ μᾶς δείχνει ὅτι τὸ «Ἔθνος» π. γ. εἶναι ἐφημερίδα καὶ ἡ «Πνοή» περιοδικό. Καὶ καλὰ γιὰ μᾶς πὸν τὰ ἔφερονε ἂν ὅμως ζητηθοῦν ἀπὸ ξένους ; ἢ 15 χρόνια ἀργότερα ἀπὸ νέους, πὸν δὲν μπορούσαν βέβαια νὰ τὰ ἔφερον ; Χωρὶς νὰ παραλείψουμε ὅτι καὶ μεις ἀκόμα δὲν ἔφερονε ἂν τὸ **Dawoser Rewue**, οἱ **Nachrichten für das Fürstentum Lübeck** ἢ ἄλλο ξένο ἔντυπο ἀπ' αὐτὸ πὸν ἀναφέρει ὁ κ. Κ. εἶναι περιοδικό, ἐφημερίδα ἢ ἡμερολόγιο. Ἄλλ' αὐτὰ φυσικά εἶναι μικρολεπτο-

μέρειες, που εύκολα μπορούν να διορθωθούν.

**

Αν επρόκειτο για τη βιβλιογραφία ενός άλλου ποιητή, που δεν παροίσασε την πολυσιδή, την καταπληκτική εκείνη δράση του Παλαμά, και την τόσο διάφορο το η μένη, το πρίσμα θα ήταν άλλο. Τη βιβλιογραφία του Καβάφη π.χ., ο βιβλιογράφος δεν έχει λόγο να την χωρίσει και να την υποδιαιρέσει: Γιατί όλη η φιλολογία που έχει δημιουργηθεί τριγύρω του, συνοψίζεται σε κριτικά άρθρα—και σε σκόπιμες ειδήσεις, θηρευμένες από δω κι' από κει, άλλου νόθες, άλλου ψεύτικες, πάντοτε δευτερότερης σημασίας. Και ο ποιητής, έχτος από ελάχιστες εξαιρέσεις, μόνο ποιήματα έγραψε, σκορπισμένα κι' αυτά σε άπειρα περιοδικά. Μόνος, διχασμός, θα γίνει για τις μεταφράσεις. Αλλά γύρω απ' τον Παλαμά, έχει σχηματιστεί ή πύθ έτεροκίνητη, ή πύθ αντιπατική φιλολογία, με ιστορία, με κριτική, με βιβλία, βιβλιοκρισίες, άφιερώσεις, γράμματα, εορτές. Πώς λοιπόν θα μπορούσει ο σύγχρονος ή ο κριτικός μελετητής, να προαναταλίστει εκεί μέσα; Είναι εύνόητο, πώς το μονοκόμματο σύστημα της «κατεβατής» αναγραφής που ακολουθεί ο κ. Κ. είναι το χειρότερο. Οι ιδιαίτεροι χαρακτήρες της φιλολογίας γύρω απ' τον ποιητή, έχουν ανάγκη, από ιδιαίτερη ρύθμιση και ταχτοποίηση.

Αλλού σχολιάζοντας, άλλου με ριζική διαφωνία και άλλου με ώρισμένες προσθήκες στο σύστημα που ακολουθεί ο κ. Κ. θα είχαμε να προτεινουμε τις πιο κάτω απόψεις, με μόνη βεβαίωση τη γνώση, πορισμένη απ' τη ζήτηση και με χαρακτηρισμό έκθεσης συστήματος βιβλιογραφίας, που να μπορεί να μās δίνει ότι έμεις ζητάμε απ' αυτή.

Θύ έπρεπε λοιπόν:

A. Μετά την συγκέντρωση του υλικού, να γίνονταν μιά ταξινόμηση, κατά κατηγορίες, εκείνων, που γράφτηκαν για τον ποιητή. Αναφέρουμε, για παραδείγματα, τις άφιερώσεις, βιβλίων κ.τ.λ. (φυσικά... έντυπες), τα βιβλία, που γράφτηκαν ειδικά για τον Παλαμά, τις βιβλιοκρισίες, τις κριτικές, σημειώματα, τις μεταφράσεις, τις άλλες ειδήσεις. Στα μέρη αυτά, και όπου ο συγγραφέας δεν δίνει το χαρακτηρισμό του έργου του (π.χ. ο «Κ. Παλαμάς» του Βουτιερύδη), θα καταταχτεί στις μελέτες γιατί μελέτη ονομάζει το έργο του ο ίδιος ο συγγραφέας. Επίσης το ομώνυμο έργο του E. Clement θα καταταχτεί, για τον ίδιο λόγο, στα άρθρα), θα χρειαστεί ή αυτενέργεια—άξιολόγηση μεταξύ άρθρου και κριτικής κ.τ.λ.—του συλλέκτη, άλλωστε εύκολη σχετικά.

Με την κατάταξη αυτή, διευκολύνεται πολύ ο μελετητής—και δώ βρίσκειται ένας απ' τους μεγαλύτερους λόγους ύπαρξης της βιβλιογραφίας. Γιατί, φυσικά, είναι τόσο άδικαιολόγητος ο κ. Κ. όταν μās αναγκάζει, για να βρούμε τις γερμανικές π.χ. μεταφράσεις ποιημάτων του Παλαμά, να ξεπεράσουμε 60 σελίδες ονόματα τίτλους και αριθμούς! Κι' αυτό, σε μιά βιβλιογραφία έξη έτών. Αλλά όταν θα συμπληρωθεί;

Έντελως σύμφυτο και άμέσως ύστερότερο είναι ένα άλλο ζήτημα, B: 'Ο κ. Κ. σημειώνει χώρια τα σε βιβλία έργα του ποιητή, και χώρια, σκόρπια έντελως, τις βιβλιοκρισίες.

Έτσι, για να βρούμε π.χ. τι γράφτηκε για τον «Κύκλο των τετραστίχων», θ' αναγκαστούμε να παρακολουθήσουμε, όλες τις μετά την 28 σελίδες της βιβλιογραφίας. Το ίδιο θα γίνει φυσικά και για κάθε άλλο βιβλίο, που θα γυρεύουμε τις κριτικές του κι' είναι εύκολο να φανταστούμε, πόσο βοηθητική θα μās είναι μιά τέτοια βιβλιογραφία, όταν θέλοντας να βρούμε τις βιβλιοκρισίες, τις μελέτες κ.τ.λ. που άφιερώθηκαν π.χ. στον «Τάφο», είμαστε ύποχρεωμένοι να ξεφυλλίζουμε βιβλιογραφία 34 έτών...

Η καλύτερη λύση, θάταν αν ύστερ' από κάθε βιβλίο του ποιητή, σημειωνόταν άμέσως οι σχετικές κριτικές. Την μέθοδο αυτήν, ο κ. Κ. την ήξερε, και

την ακολουθεί στα βιβλία που γράφτηκαν για τον ποιητή. Είναι παράξενο πώς δεν την μεταγείρι έκανε έπει που προπάντων χρειαζόταν. Έννοείται, πως ή τακτική αυτή, δεν θ' ακολουθόταν μόνο για τα βιβλία του ποιητή, αλλά και για κάθε άλλο—άρθρο, γράμμα, ποιήμα του—που δημοσιεύτηκε κάπου και συζητήθηκε. Με την κατάταξη αυτή, ο αναγνώστης θα είχε μπροστά του συγκεντρωμένες όλες τις βιβλιογραφικές πληροφορίες π.χ. για το ζήτημα που κίνησε ο Δημάκος με το βιβλίο του, και δεν θάταν ύποχρεωμένος, ή να άρκεστεί μόνο στο γράμμα του Παλαμά προς τον Καραντώνη, ή να παρακολουθεί και πάλι σελίδα με σελίδα. Η εύκολία αυτή στο μελετητή, θα άπαιτήσει φυσικά ριζική μεταβολή του συστήματος έκθεσης, που ακολουθήσε ο κ. Κ. Αλλά ύπαρχει κι' άλλος τρόπος, αν ο κ. Κ. έπιμένει στην χρησιμότητα της μεθόδου που ακολουθεί: ύστερ' από κάθε έργο του ποιητή—και, όπως είπαμε, άδιάφορο κι—να σημειωνόταν άλλες παραπομπές στις σελίδες, που ύπαρχει κάτι σχετικό π.χ.

[ΕΡΓΑ

α' τυπωμένα χωριστά]

ο Κύκλος των τετραστίχων [ποιήματα] κ. τ. λ. κύτταξε στις σελίδες 30 34. 36, 40...

β' σε περιοδικά και εφημερίδες]

Quelques figures de la Republique des Lettres grecques

[άρθρο] Le figaro en Grece. 10, Févr. Κύτταξε στις σελίδες 35, 39....

άλλά τότε, επειδή είναι επόμενο να δημιουργούνται συγκρίσεις, γιατί σε κάθε σελίδα δεν ύπαρχει μονάχα μιά βιβλιογραφική παραπομπή, θα χρειαστεί άριθμηση, είτε από την άρχή του βιβλίου, είτε του έτους, ή της σελίδας. Γ. Πάλι στις άλλες παρατηρήσεις, πρέπει να προσθέσουμε ακόμα, ότι τις σελίδες της «Παλαμικής βιβλιογραφίας» δεν τις γεμίζει, φυσικά, μονάχα ένας άνθρωπος. Πολλοί είναι αυτοί που έγραψαν για τον Κ. Παλαμά, όπως κι' αντίστροφα, για πολλούς έχει γράψει ο Παλαμάς. Νομίζουμε πως ένας πίνακας με τα ονόματα αυτά, θα ήταν άπαραίτητος. Με τον τρόπον αυτό, και ο βιβλιογράφος ακόμα π.χ. του Παύλου Νιρβάνα θα μπορούσε εξάίρετα να ύφελγηθεί. Γιατί θά ήταν εύκολο, χωρίς διαδικασίες, άμέσως να πληροφορηθεί και ένα μέρος απ' τα «Έργα» του Π. Νιρβάνα (ειδικά: μόνο το ότι έγραψε για τον Παλαμά) κι' ένα μέρος απ' τη «βιβλιογραφία» του (οί όροι σύμφωνοι με τη διαίρεση του κ. Κ.—ειδικά: το τι έγραψε γι' αυτόν ο Παλαμάς). Η βιβλιογραφία της Νεοελληνικής λογοτεχνίας, θα είχε έτσι μεγάλες ύφελεις.

Δ. Άλλο σφάλμα, άνεξήγητο αυτό, είναι ή χρονική ταξινόμηση που ακολουθεί ο κ. Κασιμπάλης. Χωρίζει δηλαδή την βιβλιογραφία, στο 1926, στο 1927 κ.τ.λ. Αλλά τον μελετητή, δεν τον ενδιαφέρει το τι γράφτηκε για τον Παλαμά στα 1930. Άστειο. Αυτό, ίσως να χρειαστεί μόνο σ' ένα κατοπινό ιστορικό. Αλλά ή βιβλιογραφία, κι' αν γίνεται και γι' αυτόν, δεν γίνεται μόνο γι' αυτόν. Πολύ περισσότερο για τους μελετητές της λογοτεχνίας. Κι' αυτούς λίγο ή καθόλου τους νιάζει για τα γράμματα στο 1930. Θα προσηγηθεί το τι έγράφηκε και το από ποιόν έγράφηκε. Αν πρόκειται για το πρώτο, ή κατάταξη που δώσαμε στο Β μέρος του άρθρου μας, είναι ή κατάλληλη. Για το δεύτερο, ο πίνακας στο Γ μέρος.

Ε. Δε χρειάζεται να έπιμεινουμε στη διαφορά ανάμεσα σε μιά βιβλιογραφία που μās δίνει περιληπτικά το περιεχόμενο μιάς παραπομπής—και στη βιβλιογραφία του κ. Κ. Όταν για το Μαβίλη π.χ. έχουν γίνει ειδικές εργασίες—για τη σχέση του με τη φιλοσοφία της Maya (Ζακυνθινός) ή του Κάντ (Δεντρινού) ή του Σολενάουερ για την πολιτική του ζωή (Άνδρεάδης), για την πατριδολατρεία, για τα συνέτα του, για τη μετρική του κι' έμεις αναφέρουμε στεγνά: (π.χ.) Διονυσίου Ζακυνθινού: Έλληνικά γράμματα...κ.τ.λ. Α. Μαβίλης, πόσο μπορούμε να ύφελήσουμε τον μελετητή του;

**

Έντελως περιθωριακό και περισσότερο ζήτημα αντίληψης της έκτασης μās βιβλιογραφίας, είναι ή αντίρρηση που θα έχουμε στη συμμετοχή των εξαντλητικών εκείνων σημειωμάτων τρίτου και τέταρτου χειριού, συμμετοχή της ο-

ποιός ο κ. Κ. κάνει κατάχρηση. Περιλαμβάνει π. χ. ο κ. Κ. ανάμεσα στα άρθρα, στις μελέτες, στα βιβλία, τα γραμμένα γύρω απ' τον Παλαμά, και όλα εκείνα τα πληροφοριακά, τα δημοσιογραφικά σημειώματα των εφημερίδων, τα σχόλια στις τελευταίες σελίδες των περιοδικών, και άλλοτε έντελώς τυχίες ή από δευτερογενείς αιτίες—αναφορές ή συσχετίσεις του ονόματος του Παλαμά. Ο κ. Ι. Σουζουρής λ. χ. ανέλαβε στη «Φιλολογία και Ξοχή»—ένα νεοελληνικό ποίημα. Επειδή **τυχαίνει**, το ποίημα αυτό νάναι του Παλαμά ο κ. Κ. το αναφέρει. Με την ίδια ταχτική του κ. Κ. θα πρέπει ο βιβλιογράφος του Διοτίμη π. χ. να αναφέρει τα απ' την πεζογραφία του παρμένι παραδείγματα στο Συντακτικό του κ. Τσίτσης, και όχι κι' ο βιβλιογράφος του Κρουστάλλη να κάνει παραπομπή στη Μετρική του Βουτιεδίδη, γιατί αναφέρει στίχους του στο μέρος των δεκαπεντασλλαβών, όπως ίσως αργότερα κι' ο βιβλιογράφος του Χρηστοβασίλη στο Τροχικό λεξικό, για τις ιδιοματικές λέξεις του...

Προκειμένου για έναν άχλιότερο συγγραφέα, ή σύνταξη όχι μόνο όλων των συγκεκριμένων πληροφοριών, αλλά και κάθε σημείου, απ' όπου θα μπορούσε έμμεσα να εξαχθεί συμπέρασμα, θα ήταν ύποχρεωτική. Ο μελετητής του Άπολλωνίου του Τυανέα, έχει ανάγκη απ' όλα αυτά, γιατί καθένα, και με τον τρόπο του, αν και τόσο λίγα, θα μπορούσει οπορδήποτε να τον βοηθήσει στο ξεκαθαρισμό της φυσιογνωμίας αυτής, χαμένης μέσα σε θρησκευτικά, μυθολογικά, μυσικά της έπαχης του σύγνεφα. Αλλά υπάρχει μεγάλη διαφορά ανάμεσα σ' αυτούς τους δυο, άνθρωπους και κόποις, πράγματα ειπωμένα κι' από άλλους άλλωστε.

ΣΤ' Άλλ' έστω. Άς δεχτούμε πως ο κ. Κ. με τη μεγάλη φιλολοπνία και την υπερβολική εύσυνειδησία του, θέλητε να περιλάβει στη «βιβλιογραφία» του όλα όσα γράφτηκαν για τον Παλαμά, δείχνοντας έτσι, αν κι' ποσοτικά, πόση υπήρξε η κίνηση, που δημιουργήθηκε γύρω του.

Ο μελετητής όμως, ο σύγχρονος ή ο κατοπινός—και καθώς είπαμε, κι' αυτόν γίνεται η βιβλιογραφία—μεταχειρίζεται μι' α βιβλιογραφία, για να βρει τα κυριότερα, τα πιο ούσιώδη—γιατί ποτέ φυσικά δεν θα κατηφύγει στα ανώνυμα, τα δευτερογενή και νόθα σημειώματα των εφημερίδων, εκτός αν πρόκειται για πληροφοριακά (συνήθως άγροσια σ' έναν ποιητή, που παρουσίασε έργο τόσο πλούσιο και πολυμερές). Πώς θα μπορούσει λοιπόν να κατατοπιστεί; Ο κ. Κ. του δίνει κάποια βοήθεια, αν και ξεκινώντας από λόγους διαφορετικούς. Αναφέρει την έκταση κάθε άρθρου, σάν ξεπερνάει τη μι' σελίδα. Άλλα πολλά απ' αυτά—μ' όλη την έκτασή τους—είναι άσημαντα, κοινά, αν δεν είναι μοναχά άσκοπες φλυαρίες και ρητορικά ξεσπάσματα: θα έπρεπε λοιπόν ο κ. Κ. να βρει κάποιο τρόπο (π. χ. ή άλλο) για να σημειώνει τα κυριότερα απ' αυτά. Σ' αυτό το σημείο ο συλλέκτης πρέπει να αξιολογεί, δίνοντας έτσι και κάποιο κριτικό χαρακτήρα στο έργο του, κι' ακόμα κάποια σημασία, για τον έαυτό του, στην άναρη παράθεση τίτλων και αριθμών.

**

Η έργατιά του κ. Κ. εξακολουθεί να θίγει συνεχώς ερωτήματα σ' αυτόν που την ξεφυλλίζει. Έτσι, είναι άκαταλόγητο γιατί, αφού τα προβλήματα της βιβλιογραφίας είναι προβλήματα μεθόδολογικά, ο κ. Κ. δεν θέλησε να μελετήσει ή ν' ακολουθήσει το σύστημα άλλων, προγενέστερων απ' τη δική του, έργασιών. Πρόκειται για την μόνη «Ελληνική βιβλιογραφία» του Ν. Πολίτη, που θα μπορούσε να δώσει, απ' τα καλύτερα δείγματα κλής και μελετημένης καταγραφής, πάντοτε για λεπτομέρειες βέβαια, γιατί με το να είναι γενική, δεν μπορούσε να συγκεντρώσει τι πλέονεχτήματα μι' ειδικής βιβλιογραφίας. Αναφέρω ένα παράδειγμα. Απ' τη σελίδα 46 της «Παλαμικής βιβλιογραφίας», μαθαίνω ότι υπάρχει βιβλιοκρισία της «Ξανατονισμένης μουσικής» του Παλαμά, απ' τον Κλ. Παράσχο. Οδηγημένος απ' τις άλλες πληροφορίες του κ. Κ. βρίσκω τη βιβλιοκρισιαν αυτή, υπογραμμένη μ' ένα Π. Και επειδή φυσικά δεν είμαι ύποχρεωμένος να ξαίρω ότι ο κ. Κλ. Παράσχος υπογράφει με Π., έχω όλο το δικαίωμα ν' άπορήσω, με το να σκέφτομαι ότι όλα τα Π. δεν σημαίνουν βέβαια

...Κλ. Παράσχος. Γι' ούτά, καθώς και γι' άλλα ακόμα, για τις συγχίσεις άνω-νωμον κι' άνω-τόγγραφου άρθρων, για μερικές—και' εξαίρεσιν—αξιολογήσεις, ο Ν. Πολίτης είχε δώσει στη «Ελληνική βιβλιογραφία» του απ' τις καλύτερες άποδείξεις μελετημένης και σοβαρής έργασίας. Γιατί επιτέλους, ο άναγνώστης έχει όλο το δικαίωμα να άγαναχτήσει, βλέποντας, ότι ενώ σε όλες τις άλλες παραπομπές, ούτε πληροφορίες για την ποιότητα, ούτε άλλες δίνει ο κ. Κασιόμπαλης, προκειμένου ούτως ή αλλιώς, που εκφράζουν σκέψεις διαφορετικές απ' αυτές που έχει ο κ. Κ., για τον Παλαμά, ο κ. Κ. τις τιτλοφορεί λιβέλλους—άδικα, όχι γιατί ο τίτλος αυτός δεν τους ταιριάζει (ο κ. Κ. επιτόρεπεται να έχει οποιαδήποτε γνώμη για τις έργασίες αυτές) αλλά γιατί γίνεται σε βάρος όλων των άλλων, σε βάρος αυτής της βιβλιογραφίας, κι' ακόμα σε βάρος της καλής πίστης του κ. Κασιόμπαλη.

**

Σημειώσαμε όσα, κατά τη γνώμη μας, σφάλματα παρουσιάζει η βιβλιογραφική έργασία του κ. Κασιόμπαλη, δείχνοντας και τον τρόπο, το σύστημα που θα έπρεπε να ακολουθηθεί. Άλλοι, ειδικότεροι από μ'ας, θα βρουν βέβαια περισσότερα, κι' ίσως να κάνουν προτάσεις, και να δώσουν οδηγίες καλύτερες. Άν και κατ' άρχην κάθε μόνιμο κλισίωμα, κάθε άμετακίνητο σύστημα, δεν ίσχυει για όλους τους βιβλιογραφίμενους συγγραφείς, και θα χρειάζεται για τον καθένα προσθήκη, άφαιρέση, ή μεταλλαγή, στις γενικές των γραμμές: θα είναι πάντοτε πολυτιμότερες για ν' άποφευχούντι τόσο σοβαρές έργασίες—σάν κι' αυτή του κ. Κ. να παρουσιάζονται χωρίς κανένα σύστημα, άτημέλητες, χωρίς να μπορούν να προσφέρουν—παρά ελάχιστες βοήθειες στον κάθε μελετητή.

Και δεν ήταν δύσκολο ν' άκουστούν κι' άλλες γνώμες. Η ανάγκη της βιβλιογραφίας, ή έπίγνωση του τι ζητιέται απ' αυτήν και συνεπώς πως πρέπει να σχηματίζεται, είναι «γνώση κοινή» σ' όσους λίγο ή πολύ άσχολήθηκαν με τη μελέτη της νέας λογοτεχνίας μας.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΑΟΥΡΔΑΣ

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΠΙΜΕΛΗΤΕΙΑΣ

Ο «Ρυθμός» και οι Νέοι.

Ο «Ρυθμός», όπως αναφέρεται και στο εξώφυλλο, προορίζεται κυρίως για ό ρ γ α ν ο των Νέων. Παρουσιάζεται σ' μι' προσπάθεια νέων κι' άπευθύνεται στους νέους. Για να δείξει πως σκέφτονται, τι γράφουν, πως ζούν, επιδιώκοντας έτσι να συγκεντρώσει στις στήλες του την πνευματική των ζωή. Δεν πέρνει μι' άλλη ή άλλη θέση, μήτε τάσσεται με μι' άλλη ή άλλη σχολή—παρά θέση θα πάρει ο κάθε νέος σαυτόν.

Ο Έκδοτης.

Στη σηματική βέβαια κρίση, που παραλθεί τα πάντα, ή έκδοση λογοτεχνικού περιοδικού καθίσταται κάπως τροβληματική. Η συνεργασία ενός έκδοτη θάταν θετική πιθανότης για το μέτρος της ζωής προόμοιον οργάνου. Και με το ΡΥΘΜΟ, σήμερα, ο έκδοτης, Π. Σ. Βασιλαρόπουλος, έχεται να άντιμετωπίσει ένα ίδιο πρόβλημα βοηθώντας τους Νέους. Για μι' παρόμοια πιθανότητα μακροζωίας, για το ΡΥΘΜΟ, θα έπρεπε να μισταν περισσότερο, ίσως, ένθουσιασμένοι—ώς τόσο ή πείρα μ'ας έδίδαζε να μιστε πάντα επιφυλακτικοί γι' το μέλλον.

Από την πνευματική κίνηση.

Η φετινή πνευματική παραγωγή στο Πειραιά, έχεται ν' αναζωογονήσει κάπως την για καιρό ναρκωμένη πνευματική μας ζωή. Ο κ. Χ. Λεβάντας με τον «Ίσιο δρόμο», δυο άλλοι πεζογράφοι, κι' άλλοι δυο ποιητές, εκνεκλόφωσαν σε κάπως εφρύτερο άναγνωστικό κοινό, προσέχτηκαν, συζητήθηκαν, και άφησαν ο καθένας κάποια άπήχηση. Η πνευματική ζωή, άρχίζει να ξαναανιώνει στη πόλη μας. Κι' ο ΡΥΘΜΟΣ, μέσα σ' όλη αυτή την κίνηση, παρουσιάζεται, σήμερα, κάτι σ' συνέχεια, κάτι σ' άνάγκη για την ολοκλήρωση αυτής της πνευματικής ζωής.

ΣΤΟ ΒΙΒΛΙΟΠΟΛΕΙΟ

ΠΑΝ. Σ. ΒΑΡΒΑΡΕΣΟΥ

Μπορείτε να βρήτε, σὲ πλούσιες συλλογές, ὅλα τὰ λογοτεχνικά, φιλολογικά, φιλοσοφικά, ἐπιστημονικά βιβλία, μὲ τὶς καλύτερες τιμές. ≡≡≡

ΕΠΙΣΗΣ ΤΟ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΕΙΟ

ἀναλαμβάνει τὴν καλλιτεχνικὴ ἐκτέλεση ὅποιασδήποτε Τυπογραφικῆς—Βιβλιοδετικῆς ἐργασίας. ≡≡≡

ΠΑΝΑΓΟΣ

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ 42

≡≡≡ **ΠΕΙΡΑΙΕΥΣ**

ΒΑΦΑΙ ΥΦΑΣΜΑΤΩΝ

ΜΑΛΛΙΑ

ΔΙΑ ΜΠΛΟΥΖΕΣ & ΤΡΙΚΑ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΠΛΕΞΙΜΑΤΟΣ ΔΩΡΕΑΝ